

De stichting en eerste jaren van het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg

Het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap ontstond formeel per 1 januari 1929 door fusie van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg, gevestigd te Maastricht, en "Limburg", Provinciaal Genootschap voor Geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst te Roermond.¹ Het eerste genootschap was in 1863 te Maastricht opgericht en had nog de namen Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg (1863-1867) en Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg (1867-1908) gedragen. Het te Roermond gevestigde genootschap was in 1893 gesticht.

De geschiedenis van het in 1863 gestichte Genootschap is op het eerste gezicht geen onbeschreven blad meer. Bij de diverse jubilea sedert 1939 werden al artikelen aan het eigen verleden gewijd. Zo hield de secretaris A. Kessen tijdens de feestelijke zitting op 19 juli 1939 ter gelegenheid van 75-jarig bestaan een lezing die in de Publications van dat jaar werd afgedrukt. Kessen behandelde in het kort de voorlopers van het Genootschap te Maastricht, de oprichting van het Genootschap, de interne geschiedenis en de activiteiten.² Het verschijnen van het honderdste deel van de Publications gaf aanleiding tot het houden van een academische zitting op 18 december 1965, tijdens welke de secretaris C.A.A. Linssen inging op nieuwe gegevens omtrent de stichtingsdatum en vervolgens de verenigingsgeschiedenis in de jaren 1939-1964 schetste.³ Het 125-jarig bestaan van het Genootschap in

1988 en het verschijnen van het 125ste deel van de Publications leidden niet alleen tot een feestzitting en een tentoonstelling, maar ook tot een nieuwe bijdrage van P.A.M. Geurts en A.E.M. Janssen in de Publications van 1989 over de geschiedenis van het Genootschap.⁴

Naar gelang de tijd voortschreed, maakten de genoemde auteurs in grotere mate gebruik van het archief van het LGOG. Kessens rede verwees slechts enkele keren naar het verenigingsarchief, terwijl Geurts en Janssen veelvuldig gebruik maakten van de notulen van de bestuurs- en algemene ledenvergaderingen. De overige archiefstukken konden zij wegens de ongeordende toestand van het archief niet raadplegen. Ook andere geschreven en gedrukte bronnen met betrekking tot het Genootschap, zoals het Provinciaal archief en de te Maastricht verschijnende kranten, bleven buiten beschouwing. Deze bronnen en niet in de laatste plaats het nu ontsloten archief van het LGOG bevatten zoveel niet benutte gegevens over tal van onderwerpen betreffende het Genootschap en de geschiedbeoefening in Limburg, dat ook na de verschillende publicaties vanaf 1939 een hernieuwde bestudering zinvol is.

Dit artikel wil nieuw licht laten schijnen op het ontstaan van het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg in 1863 en op zijn doelstellingen. Het Genootschap moet evenwel ook in zijn tijd worden geplaatst. Aan de oprichting van het Genootschap gaat derhalve een algemeen hoofdstuk vooraf over historische verenigingen in de negentiende eeuw, terwijl eveneens aan de voorgangers van het Genootschap de nodige aandacht wordt besteed. Op de succesvolle stichting volgden al gauw roerige jaren. Aan deze nauwelijks bekende episode is het laatste gedeelte van dit artikel gewijd.

HISTORISCHE VERENIGINGEN IN DE NEGENTIENDE EEUW

Historische verenigingen zijn in de laatste jaren - mede in het kader van te vieren jubilea - voorwerp van historisch onderzoek geworden. Historische verenigingen zijn allereerst interessant vanwege hun plaats in de ontwikkeling van de geschiedbeoefening. Hoewel in de tweede helft van de achttiende eeuw tal van geleerde genootschappen ontstonden, beperkte zich hun actieradius niet tot geschiedenis. Specifieke historische verenigingen werden pas in de negentiende eeuw gesticht. Zij waren het resultaat van de groeiende belangstelling voor het verleden en de eerste uiting van de disciplinaire emancipatie van de geschiedenis. Geschiedenis werd een vak apart. Deze verenigingen putten hun kracht niet uit de universitaire wereld. Zij steunden op notabelen, renteniers, ambtenaren, beoefenaars van vrije beroepen, geestelijken, militairen en uitgevers die in de beste gevallen als autodidacten historische kennis en vaardigheden hadden verworven. Pas later namen universitair geschoolden de belangrijke posities in besturen en redacties over.⁵

Uit de samenstelling van de leden blijkt reeds dat historische verenigingen deel uitmaakten van de burgerlijke cultuur in de negentiende eeuw. Ook historische verenigingen zijn te plaatsen in het kader van het streven van de burgerij naar meer ontwikkeling. Dergelijke verenigingen boden niet alleen mogelijkheden tot het verwerven van kennis, maar ook tot het leggen en onderhouden van sociale contacten. Negentiende-eeuwse verenigingen onderscheidden zich van oudere verbanden door de vrijwilligheid van het lidmaatschap. De vereniging werd door de wil van individuen gesticht en weer opgeheven. De organisatie en doelstellingen waren strak geregeld en in reglementen vastgelegd, terwijl de werkzaamheden uitdrukkelijk naar buiten kenbaar werden gemaakt. Niettemin stonden verenigingen niet voor iedereen open, in ieder geval niet voor de kleine burgerij of nog lagere echelons. De toetreding was in de praktijk aan bepaalde sociale en economische voorwaarden gebonden, zoals het betalen van contributie. De vereniging was het domein van de elite die meer dan lager onderwijs had genoten.⁶

Het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg werd in 1863 gesticht en behoort tot de late regionale c.q. provinciale historische verenigingen. Ook de historische verenigingen in de onmiddellijke omgeving gaan qua ouderdom niet veel verder dan de tweede helft van de negentiende eeuw terug. Te noemen zijn het Institut Archéologique Liégeois te Luik (1850),⁷ de Historische Verein für Geldern und (nächste) Umgegend te Geldern (1851),⁸ de Société scientifique et littéraire du Limbourg te Tongeren (1851),⁹ het nog te behandelen Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht (1852), de Historische Verein für den Niederrhein te Keulen (1854),¹⁰ en de Société des Mélaphiles te Hasselt (1858). Hekkensluiters vormden het al genoemde "Limburg", Provinciaal genootschap voor Geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst te Roermond (1893) en Gelre, Vereniging tot beoefening van Gelderse geschiedenis, oudheidkunde en recht (1897).¹¹ Uit de naamgeving komt al naar voren dat niet al deze verenigingen vanaf het begin zuiver historische genootschappen waren. Ook de twee in dit verband relevante genootschappen van vóór 1850 hielden zich in de traditie van de achttiende eeuw met meer wetenschappelijke disciplines bezig, te weten het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten te Maastricht (1821) en het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch (1836).¹²

Het relatief late ontstaan van de historische verenigingen sedert de jaren vijftig van de negentiende eeuw, ook in het aan Limburg grenzende Duitse gebied, de voormalige Pruisische Rijnprovincie, heeft historici aangezet tot het formuleren van verklaringen. Als oorzaken voor het ontbreken van dergelijke verenigingen vóór 1850 zijn genoemd het gebrek aan historische belangstelling bij de katholieke clerus en de protestantse elite, het ontbreken van initiatieven van staatswege zoals in Zuid-Duitsland, en de aantrekkingskracht van de restauratie van monumentale middeleeuwse kerken

en kastelen door middel van Dombauvereine die de belangstelling van de eigenlijke geschiedenis zou afleiden.¹³ Recentelijk heeft Kunz wederom betoogd dat de hoofdoorzaak voor het ontbreken van historische belangstelling vóór 1850 gelegen was in de radicale breuk met het verleden die tijdens de Franse periode plaatsvond. De Fransen hadden in het Rijnland zo ingrijpend met het ancien régime afgerekend dat er in de eerste decennia van de negentiende eeuw - anders dan in Zuid-Duitsland - nauwelijks nog gelegenheid was om zich te oriënteren op de politieke situatie van vóór de Fransen. De breuk met verleden werkte verlamdend op het historisch besef.¹⁴

Uit deze opsomming van elementen die kennelijk in de Rijnprovincie ontbraken, is omgekeerd af te leiden welke oorzaken mogelijk tot het ontstaan van historisch besef en historische verenigingen hebben bijgedragen. In de recente Nederlandse literatuur is met name aandacht gewijd aan het ontstaan van een eigen gewestelijke identiteit. Het eenwordingsproces van Nederland, het centralisme van de Nederlandse staat, zijn monolithische cultuur en het dreigende verlies van regionale gebruiken zouden reeds in de negentiende eeuw tot het ontstaan van een regionaal bewustzijn c.q. tot de constructie van een eigen aard hebben geleid. Er ontstonden gewestelijke verenigingen en tijdschriften die zich bezighielden met geschiedenis, volkskunde en dialect.¹⁵ Ook Kunz constateert dat regionale geschiedbeoefening kan samenhangen met het bewust worden van de regionale identiteit. In de centra van de negentiende-eeuwse Duitse staten was de motivatie tot stichting van een regionale historische vereniging geringer dan in perifeer gelegen, in 1815 verworven, landsdelen, aangezien in de centra geen historische of actuele identiteit werd bedreigd. De historische genootschappen ontstonden er later dan in de geïncorporeerde randgewesten. Kunz maakt echter de kanttekening dat regionaal geschiedbewustzijn niet per se het antimoderne alternatief is voor een identificatie op nationaal niveau. In het Duitsland van de tweede helft van de negentiende eeuw hoefde er geen tegenstelling te zijn, maar kon er juist een samenhang zijn tussen regionaal bewustzijn en nationaal gevoel, waarbij de regio nadrukkelijk als deel van de natie werd gezien.¹⁶

Het probleem van de relatie tussen het oprichten van historische verenigingen en het ontstaan van een regionaal bewustzijn als defensieve reactie op uniformerings- en moderniseringstendensen raakt ook het Limburgse verleden. Nissen heeft betoogd dat er, ondanks de aparte plaats van Limburg in het Nederlandse staatsbestel, vooralsnog geen Limburgs regionaal zelfbewustzijn tot ontwikkeling kwam. Zo'n regionaal bewustzijn ontplooidde zich zijns inziens pas na 1900 als gevolg van sociaal-economische veranderingen.¹⁷ Indien deze mening juist is, dan gaapt er een kloof tussen de oprichting van het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg in 1863 en de ontwikkeling van een regionale identiteit, geïnterpreteerd als een defensieve reactie, rond 1900. Eerder zou dan het ontstaan

van "Limburg", Provinciaal Genootschap voor Geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst in 1893 in het kader van het groeiende regionale bewustzijn te plaatsen zijn. Het nu volgende onderzoek naar de eerste uitingen van historische belangstelling in verenigingsverband in Limburg biedt mogelijk antwoord op deze vragen omtrent het ontstaan dan wel het late ontstaan van historische verenigingen in deze provincie. Het is een gelukkige omstandigheid dat zowel in 1852 bij de oprichting van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht als in 1863 bij de stichting van het latere LGOG uitgebreid op de zin van geschiedbeoefening werd ingegaan.

DE VOORLOPERS VAN HET OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP IN HET HERTOGDOM LIMBURG

Het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten (1821)

Het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg dat in 1863 werd opgericht te Maastricht, had, zoals reeds opgemerkt, twee voorgangers in deze plaats gehad die zich ten dele of uitsluitend aan de geschiedbeoefening hadden gewijd. Allereerst moet het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten worden genoemd dat wegens zijn aanvankelijk Franstalige publicaties in de literatuur onder de Franse naam *Société des amis des sciences, lettres et arts* bekend is.¹⁸ Oorspronkelijk had het genootschap een meer beperkte doelstelling. Blijkens het verzoek om ministeriële goedkeuring van 21 februari 1822 hadden zeventien beoefenaars van de wis- en natuurkunde te Maastricht in november 1821 een vereniging opgericht die inmiddels door ballotage 38 leden telde. Het bestuur vroeg aan de minister van Openbaar Onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën toestemming om onder de benaming van *Société des amis des sciences* bijeen te mogen komen en om het meegestuurde reglement goed te keuren dat tijdens de eerste vergaderingen in 1821 was opgesteld. De minister voldeed op 12 maart 1822 aan beide verzoeken.¹⁹ Doel van het genootschap was de beoefening van de wis- en natuurkundige wetenschappen. Tijdens de algemene vergaderingen die minstens elke maand gehouden zouden worden, konden de leden een voordracht houden over enig onderwerp uit deze disciplines. Artikel 23 gaf evenwel een opening naar andere onderwerpen. Na verkregen toestemming van het bestuur mochten tijdens algemene vergaderingen ook ontdekkingen in het belang van de kunsten bekend worden gemaakt. Twee jaren later had het genootschap zijn werkterrein reeds uitgebreid tot letteren en kunsten. In een brief van 17 februari 1824 werd het immers Genootschap der Vrienden der Wetenschappen, Letteren en Kunsten genoemd.²⁰ Het genootschap kende sindsdien drie afdelingen die zich respectievelijk met natuurwetenschappen, letteren en kunsten bezighielden, onderwerpen die tijdens de algemene vergaderingen aan de orde kwa-

men. Het genootschap legde een lees kabinet en een bibliotheek aan, alsmede een kabinet voor natuurlijke historie en oudheidkunde, een penningkabinet en een kabinet voor mineralen. Wat onze historische invalshoek betreft, was het aantal archeologische voorwerpen echter gering. Van blijvende aard zijn het *Annuaire de la province de Limbourg* (1824-1831) en het *Jaarboek voor het hertogdom Limburg* (1846-1852) die het genootschap als publicaties redigeerde.²¹ Deze publicaties bevatten (anonieme) bijdragen over sterrenkunde, meteorologie, gezondheidszorg en de eerste artikelen over de geschiedenis van Maastricht van de hand van M.J. van Heylerhoff.

M.J. van Heylerhoff
(1776-1854), ere-
voorzitter van het
Geschied- en
Oudheidkundig
Genootschap te
Maastricht.
Collectie Bonne-
fantenmuseum
Maastricht Foto:
Commissie
Limburgse
Iconografie
G. Hukkelhoven.

Het genootschap kende zijn grootste bloei in de jaren twintig en dertig van de negentiende eeuw. Rond 1830 telde het zo'n 150 leden. Als gevolg van de staatkundige ontwikkelingen sedert 1830 verlieten tal van leden Maastricht. Daar het genootschap in 1842 met moeite aan zijn financiële verplichtingen kon voldoen, vroeg het om een provinciale subsidie. Blijkens dit verzoek waren de financiële verplichtingen voornamelijk het gevolg van een geldlening die was aangegaan om het opbouwen van het verenigingslokaal te bekostigen.²² Het genootschap had namelijk in 1824 aan de regenten der algemene armen aangeboden om op eigen kosten een gedeelte van het voormalige Sint-Servaasgasthuis op de hoek van het Vrijthof/Platielstraat hoger op te trekken tot de hoogte van de, kennelijk aanpalende, nieuwbouw aan het Vrijthof. Het genootschap zou dan de bovenverdieping in de Platielstraat gedurende dertig jaar vanaf 1 april 1825 vrij mogen gebruiken. De kosten van onderhoud, ook die der daken, zou het genootschap dragen. Gedeputeerde Staten van Limburg machtigden op 9 maart 1824 de regenten der algemene armen om met dit voorstel akkoord te gaan.²³ In het gebouw aan de Platielstraat bevonden zich voortaan vergaderruimten en de collecties van het genootschap.

Ruim voor het verlopen van de dertigjarige termijn wendde het genootschap zich op 26 oktober 1854 tot de regenten van het algemeen armbestuur met de vraag, onder welke voorwaarden het genootschap in de toekomst van de verenigingsruimten gebruik kon blijven maken. De financiële situatie, verzwakt als gevolg van het gedaalde ledenaantal, liet niet toe meer te betalen dan f. 100,- per jaar. Het armbestuur wilde echter minstens f. 350,- huur ontvangen, omdat het verenigingslokaal uit vier ruime kamers en twee kleinere vertrekken bestond en "in het schoonste gedeelte der stad" was gelegen.²⁴ Het genootschap en armbestuur kwamen niet tot overeenstemming. In dit licht moet dan ook de brief van 1 maart 1855 gezien worden, waarbij het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten aan het gemeentebestuur van Maastricht liet weten, dat het "onlangs eene wijziging in zijne inrigting (had) ondergaan" en zich derhalve in de onmogelijkheid bevond om de zorg om enige series boekwerken voort te zetten en om nog langer "eene verzameling van munten, oudheden en van voorwerpen ten gebruike bij het onderwijs te behouden". De niet met name genoemde verandering betrof het verlies van een eigen onderkomen. Het genootschap bood daarom de boeken en verzamelingen aan de gemeente Maastricht aan. De gemeenteraad aanvaardde op 31 maart 1855 de schenking. Daarmee verdwijnt het genootschap uit het blikveld, althans uit dat van de regionale geschiedbeoefening. Het genootschap werd nog niet opgeheven. Immers de leden mochten boeken uit de stadsbibliotheek blijven lenen, net zoals de leraren van het Koninklijk Athenaeum.²⁵

Tegen het einde van de negentiende eeuw blijkt er een Genootschap der Vrienden van Kunsten, Wetenschappen en Letteren te bestaan dat een museum van natuurlijke historie in een gangenstelsel van de Sint-Pietersberg beheerde.²⁶

Misschien betreft het nog het oude genootschap dat in 1821 was gesticht, maar mogelijk gaat het om een nieuwe vereniging met de oude naam.

Het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten beoogde de beoefening van wetenschap op de diverse genoemde terreinen. Ofschoon niet uitdrukkelijk in de naam vermeld, was het genootschap geïnteresseerd in de geschiedbeoefening. Het door het genootschap geredigeerde *Annuaire* en het *Jaarboek* stonden open voor historische bijdragen. Gezien het brede spectrum van zijn belangstelling past het genootschap nog in de traditie van de achttiende eeuw, zoals ook andere verenigingen in onze omgeving. Het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, opgericht in 1836, had als algemeen doel kunsten en wetenschappen te stimuleren, waarbij gedacht werd aan natuur-, wis- en geneeskundige wetenschappen, letterkunde, schone kunsten, geschiedenis en oudheidkunde, staatswetenschappen, rechtsgeleerdheid, landbouw, handel en nijverheid. Pas vanaf circa 1885 hield dit genootschap zich nog vrijwel uitsluitend bezig met geschiedenis.²⁷ De *Société scientifique et littéraire du Limbourg*, gesticht te Tongeren in 1851, streefde eveneens het bevorderen van wetenschappen, letteren en schone kunsten na, maar bovendien het stichten van een provinciaal museum, hetgeen reeds tendert naar specialisatie, naar archeologie. De inhoud van het in de jaren 1852-1884 verschijnende *Bulletin* was aanvankelijk al even uiteenlopend. Naast bijdragen van geschiedkundige aard werden ook artikelen over het gehalte van water, over paddestoelen, modern toneel en mergel gepubliceerd evenals vele katernen poëzie. Pas toen in 1897 een tweede serie werd gestart, kregen geschiedenis en oudheidkunde de overhand.²⁸ Tenslotte kan nog verwezen worden naar de oudere tot 1801 terug reikende *Gesellschaft für nützliche Forschungen* te Trier, die zich in de negentiende eeuw met meteorologie, natuurkunde, de bevordering industrie en landbouw, archeologie en monumentenzorg bezig hield en pas in de loop van die eeuw tot een geschied- en oudheidkundig genootschap evolueerde.²⁹

Ten aanzien van een genootschap met een breed interesseveld kan men zich afvragen, welk aandeel de actieve en passieve geschiedbeoefening in het totaal van activiteiten innam. Een indicatie biedt mogelijk het getal der leden die historisch geïnteresseerd bleken te zijn. Ingrid Evers heeft een ledenlijst van het genootschap samengesteld gebaseerd op een ledenlijst uit 1828 met aanvullingen voornamelijk uit jaarverslagen.³⁰ Aldus kennen wij thans zo'n 230 residerende, te Maastricht wonende, en corresponderende, buiten de stad wonende, leden. Het ledenoverzicht kan echter hooguit een grote graad van volledigheid hebben ten aanzien van de jaren twintig van de negentiende eeuw. Rekening houdend met deze beperktheid kan deze gereconstrueerde ledenlijst vergeleken worden met een intekenlijst uit 1843 en de ledenlijsten van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht, gesticht in 1852, en van het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg, opgericht in 1863.

In 1843 publiceerde C. Leemans, directeur van het Museum van Oudheden te Leiden, een boekje over de romeinse vondsten opgedolven in het pand Rutten in de Stokstraat te Maastricht in 1840.³¹ Achterin is een intekenlijst van 43 namen opgenomen. Onder deze geïnteresseerden in het romeinse verleden van hun stad treft men minstens achttien leden van het genootschap van 1821 aan. Dertien leden waren in 1853 lid van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht en veertien traden nog tot het in 1863 gestichte genootschap toe. Na ontubbeling van de namen blijken aldus minstens 37 leden van het Genootschap der Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten in enige mate historisch geïnteresseerd te zijn geweest, hetgeen neerkomt op 16%. Gezien deze getallen nam geschiedbeoefening mogelijk slechts een bescheiden plaats in in de activiteiten van het genootschap.³²

Het geschied- en oudheidkundig genootschap te Maastricht (1852-1864)

De oprichting

Het initiatief tot de oprichting van de eerste provinciale historische vereniging in Limburg is naar alle waarschijnlijkheid toe te schrijven aan de toen 26-jarige G.L.D. Franquinet (1826-1900). Franquinet had rechten gestudeerd en bezat daarnaast een grote belangstelling voor taal- en letterkunde en dialect. Sinds 1849 was hij de eerste gemeentearchivaris van Maastricht en aan het sociale leven van Maastricht nam hij intens deel.³³ Het eerste teken van het historische genootschap vindt men in de notulen van de gemeenteraad van 30 oktober 1852. Franquinet had namelijk aan het College van Burgemeester en Wethouders toestemming gevraagd om één der zalen van het stadhuis te mogen gebruiken voor het houden van een ledenvergadering van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Op voorstel van de burgemeester willigde de raad het verzoek in.³⁴

De eerste algemene ledenvergadering vond plaats op 4 november 1852. Franquinet deelde de zestien aanwezigen mede dat hij de personen geconvoceerd had die in het "register van intekening" hun naam hadden gezet, ten einde aan het genootschap "een wettig bestaan te geven". Uit het overgelegde register bleek dat 64 personen lid waren geworden. Vervolgens hield Franquinet een toespraak over het doel van de regionale geschiedbeoefening en over het nut van geschied- en oudheidkundige genootschappen. Daarna droeg hij het ontwerp-reglement voor, dat na enkele wijzigingen werd goedgekeurd. De aanwezige leden kozen vervolgens J.P. Wynands, burgemeester van Maastricht, Franquinet, A. Gordon, officier van justitie, H. Kerzmann, directeur van het Koninklijk Athenaeum, en J.P.L. Thiel, secretaris van de Akens-Maastrichtse Spoorwegmaatschappij, tot bestuursleden. Wynands zou tijdens de eerstvolgende bestuursvergadering tot voorzitter, Franquinet tot secretaris worden gekozen. Als laatste agendapunt van de algemene

*J.P. Wijnandts
(1797-1855),
burgemeester van
Maastricht vanaf
1851 en voorzitter
van het Geschied-
en Oudheidkundig
Genootschap te
Maastricht.
Collectie stadhuis
Maastricht Foto:
Commissie Lim-
burgse Iconografie
G. Hukkelhoven.*

ledenvergadering gold de verkiezing van M.J. van Heylerhoff, de nestor van de Maastrichtse geschiedbeoefenaren, tot erevoorzitter.³⁵

Kerzmann, Franquinet en Thiel waren in 1851 dan wel in 1852 bestuurslid van het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten. Kessen heeft om die reden gewezen op de mogelijkheid dat enige leden van dit oudere genootschap de noodzaak hebben ingezien om een genootschap te stichten met een meer beperkte doelstelling, enkel de geschiedbeoefening. Het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht zou dan als het ware in de boezem van het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten zijn ontstaan.³⁶

De algemene ledenvergadering van 4 november 1852 geldt als de start van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht. Een ver-

slag van de vergadering verscheen een dag later in de *Journal du Limbourg* (de Maestricht).³⁷ Het genootschap is te rangschikken onder de eerste verenigingen in onze omgeving die enkel de geschiedbeoefening ten doel hadden. Het werd voorafgegaan door het *Institut Archéologique Liégeois* (1850) en de *Historische Verein für Geldern und (nächste) Umgegend* (1851) en werd gevolgd door de *Historische Verein für den Niederrhein* (1854).³⁸

Franquinets visie op de geschiedbeoefening

In zijn toespraak gaf Franquinet op 4 november 1852 zijn visie op de geschiedbeoefening in het algemeen en op de taken van historische verenigingen in het bijzonder. Franquinet constateerde dat een groot aantal geleerden zich bezighield met het onderzoek van oudheden. Waarom, zo vroeg hij zich af, is deze terugkeer naar het verleden zo manifest in onze eeuw? Hij gaf zelf het antwoord: Onze tijd zelf is een historische. Hij is en wordt waarschijnlijk nog omgewoeld door grote gebeurtenissen, door revoluties. Hij heeft de instellingen van onze voorouders vernietigd en met geweld de keten der tradities verbroken. En wij zijn aldus geïsoleerd teruggeworpen op onze eigen krachten, zwevend tussen verleden en toekomst, zonder wortels in het ene, zonder verwachtingen van het andere. Om aan deze situatie een einde te maken heeft de wetenschap voor twee richtingen gekozen. Aan de ene kant worden filosofische en politieke systemen ontworpen om ons op de goede weg naar de toekomst te zetten, aan de andere kant werpt de wetenschap zich op de bestudering van het verleden om weer aan te knopen bij de op fatale wijze verbroken keten der tradities, voorzover zij door de Voorzienigheid gewild van eeuwigdurende waarde zijn. Aldus wordt de voortgang van de historische wetenschap bevorderd die de elementen en wording van onze moderne beschaving beoogt op te sporen.

Het merendeel der inspanningen is gericht op de bestudering van de lokale geschiedenis. Immers de algemene geschiedenis van een volk kan pas geschreven worden, als van alle kanten materiaal wordt aangedragen, als de lokale geschiedenis onderzocht en beschreven is en aldus haar bijdrage geleverd heeft aan de reeds bekende gebeurtenissen. De noodzaak van de geschiedbeoefening op lokaal niveau wordt thans begrepen. Overal wijdt men zich met ijver aan deze taak. Ook ons land blijft niet achter. Zoals elders zijn er verenigingen opgericht die als centrum dienen van de individuele inspanningen op dit terrein. Ook wij, zo vervolgde Franquinet, moeten dit voorbeeld volgen. Het is tijd dat Limburg eindelijk zijn onverschillige houding laat varen, waardoor het intellectueel achterop raakte. Ik heb het initiatief genomen om u te convoceren om een vereniging op te richten die tot doel heeft het stof van onze kronieken te kloppen, om de monumenten van kunst en de ruïnes te bestuderen waarmee onze bodem bezaaid is, ten einde onopgemerkte gebeurtenissen aan het licht te brengen, om niet herkende roem aan de vergetelheid te ontrukken en om tenslotte aan onze

G.L.D. Franquinet (1826-1900) in de serre achter zijn huis. Hij was secretaris van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht in de jaren 1852-1864, bestuurslid van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg sedert 1875 en voorzitter in de jaren 1893-1900. GA Maastricht fotocollectie nr. 06472.

medeburgers en vreemdelingen een getrouw beeld te tonen van vroegere tijden. Concreet betekende dit dat het genootschap zich moest bezighouden met het opsporen en beschrijven van monumenten, kunstwerken en alles dat de herinnering aan vorige generaties kon oproepen, te weten lokale geschiedenis, gebruiken, kloosters, kerken, instellingen, munten, oudheidkundige overblijfsels etc. Tijdens de volgende vergadering van 3 november 1853 omschreef Franquinet de taak als het verzamelen en rangschikken van het vele onbekende materiaal, zodat de volgende generaties een degelijk en compleet monument van de vaderlandse geschiedenis konden oprichten.

Volgens Franquinet droeg geschiedbeoefening bij aan de kennis van het heden. Hij plaatste de zin van lokale geschiedbeoefening in het grotere verband van de bestudering van de vaderlandse geschiedenis waaraan Limburg een bijdrage kon leveren. De belangrijkste taak van een historische vereniging bestond in het bijeenbrengen van bouwstenen. Artikel 1 van het reglement van 4 november 1852 noemt dan ook als hoofddoel: "het uitgeven van memoriën (artikelen), diplomaten, charters en andere stukken betreffende de geschiedenis van het tegenwoordige hertogdom Limburg (provincie van het Koninkrijk der Nederlanden) en de beschrijving der kunstwerken en gedenkstukken van oudheid, welke in die provincie aanwezig zijn". Daartoe zou een jaarboek worden uitgegeven dat aan de leden zou worden toegezonden.³⁹

Van deze zingeving van de lokale geschiedenis en het doel van een historische vereniging vindt men het een en ander terug in het programma dat J.L. Mooren, geboortig van Roermond, pastoor te Wachtendonk, een jaar eerder in 1851 had opgesteld voor de op te richten Historische Verein für Geldern und Umgegend. Hij constateerde dat de geschiedbeoefening van zijn tijd geen acht sloeg op de lokale geschiedenis. Zonder dieper in te gaan op de plaatselijke geschiedenis moest evenwel de beoefening van de algemene geschiedenis vastlopen. Resultaten van lokale geschiedbeoefening konden oplossingen bieden voor meer algemene historische kwesties. Aan de andere kant ging veel van onvervangbare historische waarde in de loop der tijd, meer nog door mensenhand verloren. Het onderzoek diende zich te richten op oude plaatsnamen, grenzen, landweren, grachten, plaatsen waar doodstraffen werden voltrokken, terreinen waaraan sagen waren verbonden of waar archeologische vondsten waren gedaan. Het onderzoek diende zich voorts bezig te houden met oude gebruiken, spreekwoorden, rechtsregels onder het volk, de voormalige organisatie van gemeenten en rechterlijke instellingen, feodale lasten, privileges, leen- en laathoven, uitgestorven geslachten, zegels, wapens, inscripties etc. Van bijzonder belang waren de oorkonden en historische aantekeningen in particulier bezit. Al deze onderwerpen moesten door aantekeningen, tekeningen of afschriften worden vastgelegd, een taak die voor een enkeling te groot was. Door samenwerking in verenigingsverband was evenwel ten aanzien van de lokale geschiedenis veel te bereiken.⁴⁰ Ook Mooren plaatste de lokale geschiedbeoefening in het kader van de vaderlandse geschiedenis.

De taken die Franquinet en Mooren aan historische verenigingen toeschreven, passen in het door Tollebeek geschetste beeld van de geschiedbeoefening door amateurs in de negentiende eeuw. Voor hen zou de volledige openbaarmaking van de bewaarde bouwstoffen leiden tot het ontsluiten van de ware historie. Zij stelden zich dan ook tot doel zoveel mogelijk bronnenmateriaal te beschrijven, te parafaseren of te publiceren. Doel van historische verenigingen was tevens om de teloorgang van kennis tegen te gaan, om zoals Mooren het formuleerde, "in der Arche der Geschichte alles zu retten, was sonst in der Sintflut des Vergessens untergeht".⁴¹

De betekenis die Franquinet en Mooren aan de lokale geschiedenis ten aanzien van de vaderlandse geschiedenis toekenden, was geenszins een novum. Al twintig jaren eerder waren de bewindslieden van de jonge Belgische staat de mening toegedaan, dat ook de gewestelijke geschiedbeoefening bevorderd diende te worden. Immers de projectie van het eigentijdse België in het verleden was een anachronisme, omdat er eeuwenlang geen nationale entiteit had bestaan. Deze politiek vertoonde evenwel volgens Vrielinck en Van Eenoo een bevreedende paradox. De verknochtheid aan de eigen regio, drijfveer van lokale vorsers, werd aangewend om vaderlandsliefde voor de eenheidsstaat op te wekken.⁴² Ook bij Duitse historische verenigingen konden regionaal en nationaal historisch bewustzijn in elkaars verlengde liggen, al lag de nadruk uiteraard bij de regio.⁴³

Was het genootschap een Maastrichts genootschap?

Linssen heeft betoogd dat het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht niet de hele provincie Limburg als werkterrein had gekozen, maar op Maastricht was geconcentreerd.⁴⁴ De bronnen, allereerst de statuten, laten echter zien dat het de bedoeling was om artikelen en bronnen betreffende "de geschiedenis van het tegenwoordig hertogdom Limburg" uit te geven en om "kunstwerken en gedenkstukken van oudheid welke in die provincie aanwezig zijn" te beschrijven. Tijdens de bestuursvergadering van 8 november 1852 werd in het huishoudelijk reglement bepaald dat bestuursvergaderingen te Maastricht zouden plaatsvinden, maar men liet de mogelijkheid open om elders te vergaderen. Toen de samenstelling van de redactie aan de orde kwam, stelde Gordon de vraag, of de redactieleden te Maastricht of omgeving woonachtig moesten zijn. De vraag werd door de spreker en andere bestuursleden ontkennend beantwoord. Tot lid van de redactie werd vervolgens de te Roermond woonachtige notaris Charles Guillon benoemd, een verzamelaar van archeologica, archiefstukken, munten en boeken.⁴⁵ De twee door het genootschap uitgegeven delen "Annales" behandelen voor het merendeel Maastrichtse geschiedenis, maar bevatten ook een artikel van A. Bloemaerts over het graf van de graaf van Horn te Weert en bijdragen van Franquinet over plaatsnamen in het hertogdom Limburg, de bibliotheek van de abdij Kloosterrade, de cos-

tumen van Valkenburg en het gewoonterecht te Grathem. Tijdens de bestuursvergadering van 6 oktober 1853 liet de secretaris weten dat Guillon een uitgebreide studie schreef over de germaanse en romeinse oudheden in Limburg, waarin alle tot dan toe gevonden voorwerpen zouden worden beschreven en afgebeeld. Hij zou deze studie ter plaatsing in de jaarboeken van het genootschap aanbieden. Dit bericht werd met dank ontvangen. Helaas is deze studie niet verschenen. Was het genootschap qua doelstelling een Limburgs genootschap, naar samenstelling van bestuur en redactie had het een (overwegend) Maastrichts karakter. Van de 65 leden, genoemd in de ledenlijst van 1853, woonden er 48, bijna 74%, te Maastricht.

Overige aspecten

Het eerste en enige overzicht van leden dateert uit 1853, toen het genootschap 65 leden telde. Voorzover bekend nam het ledenaantal langzaam toe. In 1853 werden nog twee leden toegelaten, in 1854 negen. Dertien leden hadden al eerder van historische belangstelling laten blijken, toen zij intekenden op Leemans Romeinse oudheden te Maastricht, een boekje dat in 1843 verscheen. Onder de 65 leden bevonden zich achttien leden van Provinciale Staten, die soms tevens burgemeester waren, de gouverneur en de griffier. Verder telde de ledenlijst twee wethouders, vier burgemeesters, zes advocaten, zes leden van de rechterlijke macht, twee notarissen, een oud-generaal, maar ook een ingenieur. Gezien de functies zijn minstens 45 van de 65 leden (69%) tot de notabelen te rekenen. De ledenlijst vermeldt vier leraren, een priester en een predikant. Slechts 9% van de leden was professioneel met kennisoverdracht bezig (geweest) en aldus in de gelegenheid om historische belangstelling bij anderen op te wekken.⁴⁶

Opmerkelijk is dat het reglement van 4 november 1852 een bepaling over het taalgebruik bevat: "De Nederlandsche en Fransche talen worden beiden als officiële talen van het genootschap beschouwd". Bij het drukken van het reglement en de ledenlijst werd deze regel consequent toegepast. Beide tekstgedeelten zijn eenmaal in het Nederlands en eenmaal in het Frans gedrukt, waarbij voor de eerste taal de linker pagina en voor de Franse de rechter pagina werd gebruikt. De notulen werden nochtans in het Nederlands opgesteld. De diploma's die aan de leden werden uitgereikt, waren eveneens in het Nederlands.⁴⁷ Tijdens de bestuursvergadering van 8 november 1852 kwam het aanschaffen van een zegelstempel aan de orde. "Na eenige woordenwisseling", werd besloten, "dat het opschrift in het Nederduitsch zal luiden".

De toespraken van Franquinet tijdens de algemene ledenvergaderingen in 1852 en 1853 waren in het Frans. De Annales van het genootschap droegen alleen de Franse titel "Annales de la Société historique et archéologique à Maestricht". Ook de artikelen en de inleidingen op Nederlandstalige bronnenuitgaven waren in het Frans geschreven. Ten aanzien van de Franse

taal merkte Franquinet zelf in 1881 op dat “zij in ons land en niet in het minst hier te Maastricht als de bezielende draagster van ontwikkeling en beschaving aangemerkt en geroemd” werd. Frans was dus de taal van de wetenschap.⁴⁸

De Annales verschenen, zoals later aanvankelijk de Publications, in afleveringen. De eerste aflevering van 86 pagina's verscheen blijkens de omslag in 1853 bij de drukker H. Bury. Hij had voorheen het Jaarboek voor het hertogdom Limburg van het Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten gedrukt.⁴⁹ In 1854 stapte het genootschap over naar de drukker Leiter-Nypels. Om die reden zal op de later toegevoegde titelpagina van het eerste deel der Annales de drukker Bury zijn weggelaten en het jaartal 1853 vervangen zijn door 1854.⁵⁰ In 1853 verscheen aldus de eerste aflevering van een historisch tijdschrift in Limburg. Overigens verliep het uitgeven van de Annales kennelijk niet voorspoedig. Het eerste deel verscheen niet in één jaar, maar in de loop van drie jaren, van 1853 tot in 1855. Ook het tweede deel verscheen verspreid over de drie jaren 1856-1858. Daarna werd de uitgave gestaakt.

Het einde van het genootschap

Het trage drukken van de twee delen Annales dat zes jaren in beslag nam en het staken der publicatie na 1858 geeft al aan dat het genootschap slechte tijden doormaakte. Waarschijnlijk kwam het verenigingsleven tot stilstand. De ontbinding van het genootschap volgde in 1864. Kort na de oprichting van het nieuwe Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg in 1863 werd tijdens de bestuursvergadering van 17 januari 1864 een voorstel van Franquinet behandeld. Het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, vertegenwoordigd door zijn secretaris Franquinet, verklaarde te zijn ontbonden en met vijftien betalende leden toe te treden tot het Oudheidkundig Genootschap opgericht in 1863 “om alzoo met dit laatst gemeld genootschap slechts één te vormen”. Franquinet verplichtte zich om de vijftien betalende leden gedurende vier jaar bij het Genootschap te houden. Het Genootschap zou hem in vier termijnen f. 200,- betalen voor de boekwerken van de opgeheven vereniging.

Het voorstel werd aangehouden. Op 15 juni 1864 kwam een enigszins gewijzigde overeenkomst met Franquinet, die zich “eenig regthebbende” van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap noemde, tot stand. Franquinet verklaarde het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap voor ontbonden en vroeg voor hem en negen anderen het lidmaatschap. Dit verkregen hebbend stond Franquinet de boekwerken van het ontbonden genootschap af. Het Oudheidkundig Genootschap zou daartegenover gedurende vier jaar aan Franquinet een bedrag betalen gelijk aan de geïnde contributie van Franquinet en de negen heren die waren overgestapt, plus van degenen die Franquinet nog als lid zou aanbrengen. Deze overeenkomst van 15 juni 1864 was in ieder geval voor het Oudheidkundig Genootschap

financieel voordeliger dan het eerdere voorstel. De ingewikkelde constructie werd kennelijk gekozen, omdat er nog steeds een openstaande vordering was op het oude genootschap wegens het drukwerk van de *Annales*. In ruil voor het delgen van deze schuld werd de bibliotheek van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht aan het nieuwe Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg overgedragen.⁵¹

DE OPRICHTING VAN HET OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP IN HET HERTOGDOM LIMBURG IN 1863

De bijeenkomst van 21 juni 1863

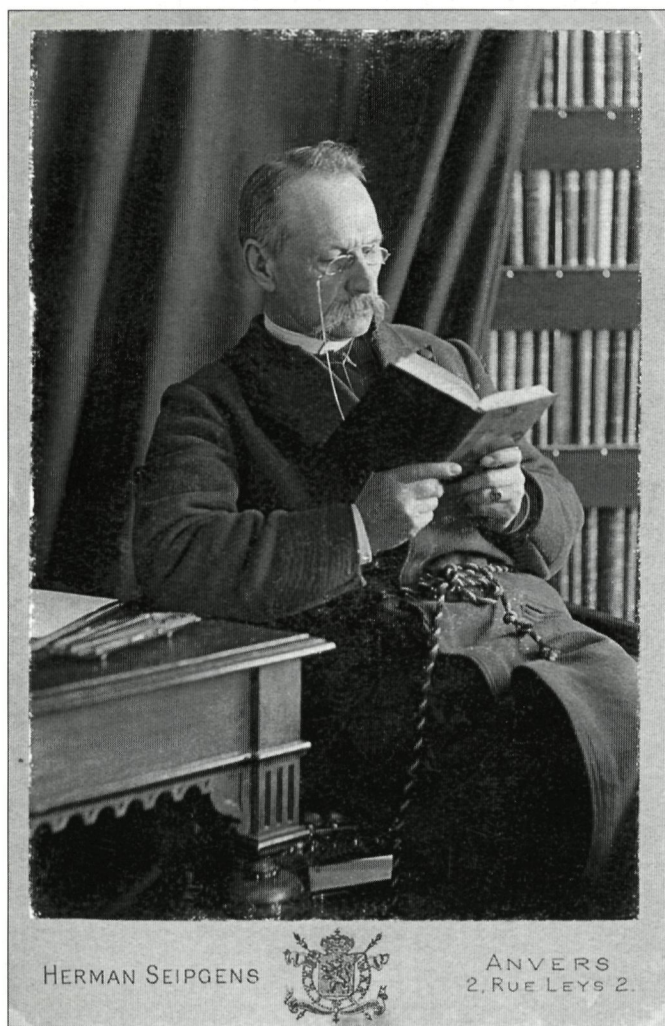
Dankzij een register van besluiten vanaf 21 juni 1863 en op grond van een artikel, zeer waarschijnlijk van Jos Russel, in de door hem geredigeerde krant "*L'Ami des Intérêts Limbourgeois*" van 11 augustus 1864, zijn wij redelijk goed geïnformeerd over de oprichting van het Genootschap. Volgens de laatste bron kwam een aantal historisch geïnteresseerden op 21 juni 1863 op initiatief van Russel bij Zeguers bijeen. De plaats van samenkost behoefde aan tijdgenoten niet te worden uitgelegd. Zij was niet de geringste. Zeguers exploiteerde een café-restaurant op de begane grond naast de Redoutezaal in het Comediegebouw te Maastricht. Rond 1850 werden in deze Redoutezaal de bals van de *Société des Redoutes*, de meest exclusieve sociëteit van Maastricht, gehouden.⁵² Provinciale Staten van Limburg boden in 1866 aan de gouverneur hun jaarlijks diner in de Redoutezaal aan, een diner dat door Jacques Zeguers werd verzorgd, hetgeen wijst op de kwaliteit van het restaurant.⁵³ Over het aantal deelnemers aan de bewuste bijeenkomst van 21 juni 1863 zijn de bronnen niet eenduidig. Volgens het artikel van 11 augustus 1864 namen negen personen aan de vergadering deel, terwijl blijkens een kort na de vergadering op 24 juni 1863 opgestelde circulaire een twintigtal "amateurs" bijeengekomen was. Het tijdens de vergadering van 21 juni 1863 vastgestelde reglement en het verslag van de voorlopige bestuursverkiezing werden inderdaad door acht respectievelijk negen personen ondertekend. Bekijkt men echter de uitslag van de voorlopige bestuursverkiezing, dan moeten, uitgaande van één stem per persoon, 27 aanwezigen hun stem hebben uitgebracht.

Wij kennen slechts de namen van degenen die de voorlopige statuten en de verkiezingsuitslag hebben ondertekend: Alexander Schaepkens, directeur van de tekenschool, M. Janssen, tekenleraar, M. van Brussel, mogelijk identiek aan Th. van Brussel, beeldhouwer, Jos Russel, toen nog redacteur van de *Courier de la Meuse*, A. van den Hoeven, boekhandelaar, E. Gulikers, kandidaat-notaris, Herman Eversen, staatstelegrafist, L.J. Schils, Emile Seipgens, letterkundige, Jos Habets, kapelaan, en L. Odekerken, letterkundige. Het waren niet allen Maastrichtenaren. Seipgens woonde te Roermond, Habets te Berg en Terblijt. Russel en Van den Hoeven hadden zich pas een jaar tevoren te Maastricht gevestigd. Tussen verschillende

Emile Seipgens
(1837-1896), letter-
kundige te
Roermond en later
te Leiden, één van
de oprichters van
het Oudheidkundig
Genootschap in het
hertogdom
Limburg in 1863.
GA Roermond foto-
collectie sei. nr. 6

geconvoecerden voor de vergadering van 21 juni 1863 moeten al banden van zakelijke en/of informele aard hebben bestaan. In een brief aan baron de Crassier van 13 februari 1863 noemde Jos Russel kapelaan Habets zijn vriend en hij stuurde de baron zijn geschiedwerk over Sittard toe, uitgegeven bij de boekhandelaar A. van den Hoeven.⁵⁴ Van den Hoeven was vanaf 14 oktober 1862 tevens uitgever van de *Courrier de la Meuse*, de krant waarbij Russel als redacteur werkzaam was.⁵⁵ Alexander Schaepekens was directeur van de tekenschool en de boetseerschool. Aan de eerste school gaf M. Janssen, aan de tweede gaf Van Brussel les.⁵⁶ De aanwezigheid van Seipgens zou in eerste instantie uit (verre) familiebetrekkingen met Russel verklaard kunnen worden. Russels echtgenote kwam uit Roermond en zijn schoonmoeder was een Seipgens.

De vergadering van 21 juni 1863 hield zich in de eerste plaats bezig met het vaststellen van een reglement. Artikel 1 luidde: "Er wordt eene vereeniging opgericht den naam dragende van Geschied- en Oudheidkundig Genootschap voor het hertogdom Limburg, welke haren hoofdzetel zal hebben te Maastricht en tot doel het bevorderen der vaderland-sche geschiedenis en vooral die van Limburg, alsmede het opsporen van oudheden in dit hertogdom aanwezig". "De vereeniging zal bestaan", zo luidde artikel 2, "uit een onbepaald aantal leden en zal geacht worden geconstitueerd te zijn, zoodra veertig leden verklaard hebben aan dezelve deel te nemen". Voor het aldus "constitueren" van de vereeniging dacht men een termijn van twee maanden nodig te hebben. Tot aan de definitieve vaststelling van de statuten en "tot de gezelschap geconstitueerd is", zou een voorlopig bestuur fungeren van vijf personen. De contributie werd vastgesteld op drie gulden

Alexander
Schaepekens (1815-
1899), voorzitter
van het Oudheid-
kundig Genoot-
schap in het her-
togdom Limburg
1863-1866.
Collectie LGOG.

per jaar. Ingevolge het doel van het Genootschap werd elk lid uitgenodigd bij te dragen tot “opsporing der geschiedenis en der oudheidkunde” en van het bevondene verslag te zenden aan het bestuur. Het bestuur zou na beoor- deling overgaan tot het doen drukken en tot verspreiding onder de leden. Het lag dus vanaf het begin in de bedoeling eigen publicaties uit te geven. De aanwezigen gingen vervolgens over tot verkiezing van het voorlopige bestuur. Gekozen werden Jos Russel (zeven stemmen), Ernest Gulikers en Herman Eversen (elk zes stemmen), Alexander Schaepekens en Jos Habets (elk vier stemmen).⁵⁷

Benoeming van een bestuur

Het voorlopige bestuur liet een in het Frans gedrukte circulaire van 24 juni 1863 uitgaan, waarin mededeling werd gedaan van de bijeenkomst van drie dagen tevoren van "amateurs" die het onderzoek naar de geschiedenis en oudheden van het land, en met name van het hertogdom Limburg, wilden bevorderen en die wilden samenwerken tot behoud van de overblijfselen van oude kunst en nijverheid. Zij hadden het doel een Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te stichten en waren reeds overgegaan tot de verkiezing van een voorlopig bestuur. Belangstellenden hadden nu tot 1 september de gelegenheid om zich door middel van het aangehechte "bulletin de participation" aan te melden als lid.⁵⁸ Het verzenden van circulaires als middel om leden te werven was al in 1854 door de Historische Verein für den Niederrhein toegepast en zou in 1897 door de Vereniging Gelre met succes worden gebruikt.⁵⁹ Ook nu bleek de circulaire het gewenst effect te sorteren. Het minimale aantal van veertig leden werd kennelijk spoedig bereikt, want reeds op 23 augustus 1863, iets meer dan twee maanden na 21 juni, werd een algemene ledenvergadering gehouden.

Schaepkens heette de 24 aanwezigen welkom en toonde zich verheugd "dat een genootschap thans tot stand is gekomen". Na enige kritische opmerkingen van Bloemaerts, notaris te Weert, en Schreuder, afdelingshoofd ter provinciale griffie, over de vraag of er wel voldoende leden waren opgekomen, werd overgegaan tot de benoeming van een definitief bestuur, nu uitgebreid tot zeven leden. Gekozen werden de leden van het voorlopige bestuur (Schaepkens, Eversen, Russel, Gulikers en Habets) alsmede E. Slanghen, burgemeester te Hoensbroek, en G. Lambert, oud-mijnningenieur. De laatste drie waren tijdens de vergadering niet aanwezig.

Habets vermeldt in zijn waarschijnlijk rond 1876 geredigeerde autobiografie dat in "augustus 1863 te Maastricht door eenige jonge lieden een genootschap tot stand werd gebracht met het doel om de studie der geschiedenis en de oudheidkunde in onze provincie te bevorderen".⁶⁰ Wanneer hij met jonge lieden op de bestuursleden doelde, had Habets in grote mate gelijk. Eversen en Gulikers (1835) waren 28 jaar, Habets en Russel (1829) waren 34 jaar oud. Schaepkens, geboren in 1815, was met 48 jaar verreweg de oudste. Een gemiddelde leeftijd van 36 jaar zou het bestuur van het Genootschap daarna niet meer bereiken.

Schaepkens had al vanaf de jaren veertig tal van artikelen met name betreffende de geschiedenis van Maastricht gepubliceerd. Hij was redactielid geweest van de "Annales" (1853-1858) van het in 1852 gestichte Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht. Russel had in 1860 en 1862 een geschiedkundig werk over Geleen respectievelijk Sittard uitgegeven, terwijl Habets al vanaf 1856 historische bijdragen in de "Almanak voor het arrondissement Roermond" en in "De Godsdienstvriend" had geschreven. In 1862 verscheen zijn eerste boek, gewijd aan Jan

Herman Eversen
(1835-1883),
bestuurslid sinds
1863, bibliothecaris
sinds 1864 van het
Oudheidkundig
Genootschap in het
hertogdom Limburg,
gemeentearchivaris
van Maastricht sinds
1873.
GA Maastricht foto-
collectie nr. 19412

van Weert en Jan van der Croon.⁶¹ De eerste artikelen van Eversen zouden in de *Publications* verschijnen. Het bestuur bestond dus vrijwel geheel uit amateur-historici die ervaring hadden met bronnenonderzoek en die voor het merendeel al publicaties op hun naam hadden staan. Tijdens de jaarvergadering van 3 januari 1864 zouden Schaepkens, Habets, Russel en Eversen voordrachten over het beoefenen van geschiedenis c.q. over historische onderwerpen houden.

E. Slanghen en G. Lambert, die eveneens op 23 augustus tot bestuurslid gekozen waren, namen hun verkiezing niet aan, Slanghen wegens niet nader aangeduide "bedenkingen", Lambert omdat hij een lange reis naar

het buitenland ging maken.⁶² In hun plaats werden op 3 januari 1864 de 24-jarige Charles Bergers en de 63-jarige P.F.H. Maschek, auteur van een boek over militaire geschiedenis, gekozen.⁶³ Slanghen, Lamberts en Habets waren, zoals gezegd, niet aanwezig tijdens de algemene ledenvergadering van 23 augustus. Zij werden pas op 30-31 augustus op de hoogte gebracht van hun verkiezing. Merkwaardig is nu dat Schaepekens, Russel, Eversen en Gulikers reeds op 26 augustus 1863 tijdens een bestuursvergadering Schaepekens tot voorzitter, Russel tot secretaris en Gulikers tot penningmeester benoemden. Zij verdeelden aldus de bestuursfuncties nog voordat Habets, Slanghen en Lamberts van hun (her)verkiezing tot bestuurslid op de hoogte waren gebracht.

Goedkeuring van statuten

Tijdens de algemene ledenvergadering van 23 augustus 1863 werd de behandeling van de statuten uitgesteld tot een volgende algemene vergadering, aangezien de leden tevoren kennis wensten te nemen van de tekst. Het bestuur liet daarop op 26 augustus 1863 een convocaat met de conceptstatuten uitgaan voor een nieuwe vergadering op 30 augustus in het lokaal van de voormalige Koninklijke Harmonie. In dit concept - volgens Habets ontworpen door Russel - konden de leden lezen dat de vereniging Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg heette. Zij zou bestaan "uit een onbepaald getal leden en geacht worden geconstitueerd te zijn tegen den eersten september aanstaande". Na 1 september kon men zich niet meer aanmelden als lid. Nieuwe leden konden na die datum slechts door besluit van het bestuur worden aangenomen.⁶⁴ Volgens artikel 5 lid 3 konden in de voornaamste plaatsen van het hertogdom Limburg "subcommissiën", bedoeld zal zijn plaatselijke afdelingen, worden opgericht. Blijkens artikel 8 lid 2 zou, naast de jaarlijkse algemene ledenvergadering, elke eerste zaterdag van de maand voor de leden een bijeenkomst worden belegd. De ter publicatie toegezonden artikelen zouden uiteindelijk door een redactie worden beoordeeld. In geval van ontbinding van het Genootschap zouden krachtens artikel 19 de eigendommen worden verkocht, maar de "oudheidkundige en andere tot de verzamelingen van het genootschap behorende voorwerpen" zouden nooit vervreemd kunnen worden. Het was een enigszins onbeholpen poging om het behoud van de collecties te verzekeren.

De conceptstatuten werden in de algemene vergadering van 30 augustus op diverse punten gewijzigd. Allereerst werd de termijn van aanmelding van nieuwe leden verlengd tot 1 december. Op voorstel van W.H. Pijls, burgemeester van Maastricht, werden nieuwe artikelen inzake de ontbinding van het Genootschap geformuleerd die in de bestemming van de collecties zouden voorzien. De tekst luidde: "Voorwerpen van oudheidkundigen aard, van kunst en alle anderen, als boeken enz. tot de verzamelingen van het

genootschap behorende, zijn als het eigendom der gemeente Maastricht niet vervreemdbaar". Over deze voorwerpen kon door de gemeente Maastricht niet worden beschikt dan na ontbinding van het Genootschap. Na ontbinding zou de gemeente Maastricht de voorwerpen beschikbaar houden voor een later op te richten genootschap met gelijk doel. Tot ontbinding kon pas worden overgegaan na een daartoe strekkend besluit van driekwart der betalende leden of indien er niet meer dan zestig gulden contributie werd geïnd. Daar de contributie drie gulden bedroeg, zou in het laatste geval tot ontbinding worden overgegaan, wanneer het aantal leden minder dan eenentwintig zou bedragen.⁶⁵

De oprichting nader bekeken

Sinds 30 augustus 1863 bezat het Genootschap statuten, sinds 23 augustus een gekozen bestuur, terwijl de eerste bijeenkomst van geïnteresseerden op 21 juni plaatsvond. In het kader van het honderdjarig bestaan van het LGOG in 1963 heeft men zich afgevraagd welke van deze drie data als oprichtingsdatum kan gelden. C. Bloemen koos voor 30 augustus. H. Wouters had een voorkeur van 23 augustus, terwijl C. Linssen voor 21 juni opteerde.⁶⁶ Een circulaire opgesteld kort na 30 augustus 1863 vermeldt dat het Genootschap is opgericht (constitué) op 21 juni 1863. Ook twee uitgaande brieven van het Genootschap van 16 februari en 15 oktober 1865 noemen 21 juni 1863 als stichtingsdatum.⁶⁷ Ofschoon Schaepkens in de vergadering van 23 augustus constateerde dat "een genootschap thans tot stand is gekomen" en deze datum derhalve als oprichtingsdatum kan gelden, hebben de oprichters zelf achteraf 21 juni als stichtingsdatum aangehouden.

Het aldus in 1863 opgerichte Genootschap is als één van de jongste historische verenigingen te beschouwen die een gehele provincie of oude staatkundige eenheden als ressort hadden. Te noemen is nog de eveneens in 1863 opgerichte Bergische Geschichtsverein, die aanvankelijk het doel had de geschiedenis van de hertogdommen Gulik, Kleef en Berg te onderzoeken, maar die zich uiteindelijk tot een gedeelte van het Bergische Land beperkte.⁶⁸ De laatste loot vormt Gelre, Vereniging tot beoefening van Gelderse geschiedenis, oudheidkunde en recht, opgericht in 1897, die de provincie Gelderland als werkterrein heeft.

Vanaf de laatste decennia van de negentiende eeuw ontstonden in het aangrenzende Duitsland tal van historische verenigingen in grote en kleinere steden, die echter een lokaal karakter hadden. Ontevredenheid over het feit dat in de uitgaven van de Historische Verein für den Niederrhein te weinig over Aken en niets over Gulik werd gepubliceerd, leidde ertoe dat enige leden in 1879 de Aachener Geschichtsverein oprichtten, die zich evenwel niet enkel het Akense verleden, maar ook de geschiedenis van Gulik aantrok. De leden van de Bergische Geschichtsverein waren geconcentreerd rond Elberfeld en Barmen, in de slecht vertegenwoordigde regio's ontston-

den nieuwe lokale historische verenigingen zoals de Düsseldorfer Geschichtsverein.⁶⁹ Historische genootschappen ontstonden rond 1900 ook te Amsterdam en 's-Gravenhage. In Limburg kwamen evenwel tot ver in de twintigste eeuw geen lokale historische verenigingen tot stand, mogelijk omdat geen plaatsen van het formaat der genoemde steden aanwezig waren.

Niet beantwoord is de vraag waarom het Genootschap pas in 1863 werd opgericht. Van belangstelling voor het Limburgse verleden was immers al gebleken bij de oprichting van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht in 1852. Waarschijnlijk maakte het voortbestaan van laatstgenoemd genootschap het oprichten van een nieuwe historische vereniging moeilijk. Pas toen dit genootschap na 1858 geen publicaties meer liet verschijnen, kon de behoefte aan een nieuw genootschap ontstaan. Opvallend is voorts de jonge leeftijd van de meeste bestuursleden van het eerste uur. Sommigen die tijdens de eerste vergadering van 21 juni 1863 aanwezig waren, als Habets, Van den Hoeven en Russel, hadden zich pas kort tevoren te of bij Maastricht gevestigd. De oprichting van het Genootschap is derhalve waarschijnlijk, zeker voor een belangrijk deel, het werk geweest van een nieuwe generatie van actieve amateur-historici, waarbij een oudere als Schaepkens aansluiting vond. Franquinet, toch ook een jongere van 37 jaar en de drijvende kracht in het genootschap van 1852, speelde in 1863 geen rol. Hij trad in 1864 met enige leden van het oude genootschap tot de nieuwe vereniging toe, maar werd pas in 1875, als gevolg van een actie van ontevreden leden, tot bestuurslid gekozen.⁷⁰ De oprichting kon voorts slagen, doordat deze weerklank vond. Gezien de aanmelding van leden waren er voldoende historisch geïnteresseerden. De "oude kern", voor zover te achterhalen, werd gevormd door minstens 27 personen die nog lid waren geweest van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van 1852 en door minstens 13 personen die ooit lid waren van het Maastrichtse Genootschap van Vrienden van Wetenschappen, Letteren en Kunsten van 1821. Er zijn slechts drie personen bekend die van beide oudere verenigingen deel hadden uitgemaakt: Charles Guillon, notaris te Roermond, G.L.D. Franquinet en R.H.O. Sandberg te Maastricht.⁷¹ Men kan veronderstellen dat het historisch geïnteresseerde publiek van 1863 mede aan de activiteiten van deze twee voorgangers te danken was.

Ledenwerving en publiciteit

Aangezien tijdens de algemene ledenvergadering van 30 augustus 1863 de termijn van aanmelding van nieuwe leden verlengd was tot 1 december 1863, werd een nieuwe in het Frans gestelde circulaire geredigeerd. De toon was nogal zelfverzekerd. Het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg was al een succes, omdat de oprichters, bezielde van de ware liefde voor de vooruitgang der wetenschap en kunst, niet tevergeefs een beroep hadden gedaan op alle intellectuelen zonder onderscheid naar poli-

tieke inzichten of geloof. Hen was gevraagd om resultaten van (oudheidkundig) onderzoek te leveren en zich in te zetten voor de doelstellingen van het Genootschap. Deze doelstellingen, die in het aangehechte uittreksel uit de statuten werden omschreven, zouden zeker bereikt worden, indien zo veel mogelijk personen, met name intellectuelen van aanzien en liefhebbers van het schone, lid werden. Aangezien het Genootschap was opgericht voor het hele hertogdom Limburg (pour tout le duché) rekende het bestuur op leden uit bijna alle plaatsen. Tegelijkertijd of kort daarna werd een tweede circulaire opgesteld die slechts op één punt van de boven geparafraseerde verschilde: Het Genootschap was opgericht voor Nederlands én Belgisch Limburg (pour tout le Limbourg Neerland-Beige).⁷²

Behalve door middel van circulaires werd reclame voor het Genootschap gemaakt in de *Courrier de la Meuse*, de krant waarvan de secretaris Russel toen nog redacteur was. Volgens het artikel "Archéologie" in de uitgave van 25-26 oktober 1863 meldden zich vrijwel dagelijks nieuwe leden, hetgeen wees op het belang dat de geleerde wereld en de vrienden van de vooruitgang in het jonge genootschap stelden. Onder de leden telde men bestuurders en wetenschappers van aanzien, niet alleen uit Nederlands, maar ook uit Belgisch Limburg. Het Genootschap dat meende iets voor de letteren, kunsten en wetenschappen te kunnen betekenen, verzamelde materiaal voor zijn "publications" en deed een beroep op zijn leden om bijdragen in het Nederlands, Frans of Duits in te leveren. Op 18 december 1863 werd de snelle groei van het Genootschap gemeld tot meer dan 170 leden. De ledenlijst telde verschillende namen die dierbaar waren aan Maastricht. Enige illustere ereleden die pas waren benoemd - de graaf de Kerckhove-Varent, generaal Moustapha Kasnadar en de graaf de Vandoni - werden aan de lezers voorgesteld.⁷³

Buitenlandse belangstelling voor Maastrichtse monumenten heeft mogelijk terzelfder tijd een bijdrage geleverd aan het historisch bewustzijn van met name Maastrichtenaars en hen gestimuleerd lid te worden van het Genootschap. Op 22-24 september 1863 hield het Gilde van Sint Thomas en Sint Lucas, een vereniging van voornamelijk Belgische katholieke oudheidkundigen en kunstenaars, in Maastricht zijn oprichtingsvergadering. Naast werkvergaderingen waren bezoeken aan de schatkamers van de Sint-Servaaskerk en de Onze-Lieve-Vrouwekerk en aan de kerkelijke en wereldlijke monumenten in het programma opgenomen. Geïnteresseerden te Maastricht die aan de vergaderingen van het Gilde wilden deelnemen, konden blijkens de *Courrier de la Meuse* van 18 september 1863, op 21 september 's avonds toegangskaarten verkrijgen bij de secretaris.⁷⁴

Behalve met ledenwerving hield het bestuur zich bezig met het scheppen van de voorwaarden die noodzakelijk waren om de gestelde doelen te bereiken. Op 15 oktober 1863 benoemde het bestuur uit zijn midden een redactie bestaande uit Schaepkens, Habets en Russel.

De feestelijke opening van het verenigingslokaal

Het bestuur ging eveneens op zoek naar een verenigingslokaal en klopte bij de gemeente Maastricht aan. Deze stond bij raadsbesluit van 11 november 1863 twee lokalen in gebruik af in het voormalige Augustijnenklooster aan de zijde van de Mariastraat. De gemeente had pas kort tevoren in augustus 1863 de beschikking gekregen over dit gebouw dat tot dan toe als kazerne dienst had gedaan. Na enige kleine herstellingen zouden de ruimten zeer geschikt zijn voor het Genootschap.⁷⁵ Van 26 november tot en met 8 december 1863 waren eerst een metselaar en een witter en later ook een schilder aan het werk om de lokalen van de 'oudheidkundige sociëteit' een opknapbeurt te geven.⁷⁶ Blijkens een convocaat van 15 december 1863 zou in deze aan de Mariastraat gelegen ruimten op 3 januari 1864 de ledenvergadering plaatsvinden, terwijl er tevens op elke eerste zaterdag van de maand om zes uur 's avonds bijeenkomsten voor de leden gehouden zouden worden. De algemene ledenvergadering van 3 januari 1864 gold als de officiële ingebruikname van het verenigingslokaal en zou met de nodige publiciteit gevierd worden. De *Courrier de la Meuse* sprak in dit verband op 18 december 1863 van een "fête littéraire et artistique".⁷⁷ Nochtans baarde de inrichting aanvankelijk enige zorgen. In een brief van 10 december 1863 vroeg Schaepkens aan Habets, of er te Meerssen nog de oude vaandels van de broederschappen of schutterijen aanwezig waren, die vroeger in de kerk hingen, en of die evenals oude, buiten gebruik geraakte kandelaars en andere oude ornamenten als decoratie van de verenigingslokalen zouden kunnen dienen.⁷⁸

Vooruitlopend op deze algemene ledenvergadering liet de *Courrier de la Meuse* op 27-28 december 1863 weten dat het "fête" dat het Oudheidkundig Genootschap op 5 (lees 3) januari 1864 in zijn nieuw lokaal zou geven, zeer interessant zou worden, mede door de muzikale bijdragen van de plaatsgenoten en leden Keller, Lehrman en Smeets. Zij vormden een trio dat vanaf 1862 geregeld met veel succes kamermuziekuitvoeringen gaf.⁷⁹ Vanuit oudheidkundig en artistiek oogpunt waren de zalen op fraaie wijze ingericht als het atelier van een kunstenaar en als een salon. Beelden, bustes, schilderijen, tekeningen, oude en nieuwe wapens, harnassen, vaandels, meubels, kroonluchters, tapijten en draperieën waren op oogstrelende wijze opgesteld. Alleen de aanwezigheid van de charmante dames van de leden kon de luister van het tafereel nog verhogen.⁸⁰

Van de algemene ledenvergadering en van de inrichting van de ruimten, die op zondagavond 3 januari 1864 vanaf zes uur opengingen, werd verslag gedaan in de *Courrier de la Meuse* van enkele dagen later. Het talrijke gezelschap was verrast. Aan de straat waren de nationale vlaggen van België en Pruisen aangebracht. Zij flankerden het wapen van het hertogdom Limburg - een leeuw op een zilveren veld - voorzien van een oranje banderol. In de gangen hingen de grote schilderijen van Hermans met bloe-

men, beelden en bloemenslingers.⁸¹ De toegang tot de ontvangstzaal was omgeven met een bundel vlaggen van de omringende landen en steden en met de wapens van Nederland, Maastricht en Luik. Het geheel werd bekroond met kronen van groene slingers. De ontvangstzaal was ingericht met oude en oosterse wapens, trofeeën van vlaggen, helmen, hellebaarden, de oude Maastrichtse stadskannen, oude portretten, beelden en reliëfs. In de vergaderzaal bevonden zich antieke kroonluchters, oude en moderne schilderijen van de stad met haar monumenten, beelden en bustes.

De vergadering werd geopend met een muziekstuk voor piano, viool en cello door de heren Keller, Lehrmann en Smeets. Alexander Schaepkens hield vervolgens een openingstoespraak in het Frans over de doelstellingen van het Genootschap. Hij eindigde met een dankwoord aan het gemeentebestuur dat zich voor de kunst en wetenschap verdienstelijk had gemaakt door de ruimten beschikbaar te stellen. Russel hield vervolgens een voordracht over de geschiedenis van Limburg en over het plan om, in samenwerking met de gemeente, een museum van oudheden op te richten. Vervolgens trad Habets naar voren met een bijdrage over de relatie tussen oudheidkunde en geschiedenis en tenslotte sprak Eversen over Maastricht in de dertiende eeuw. Meer prozaïsch was het verslag van de penningmeester Gulikers en de verkiezing van twee bestuursleden, te weten Maschek en Bergers. Rond half tien was de vergadering, die door een kleine honderd leden werd bijgewoond, afgelopen. Op de volgende dinsdag werden de zalen weer ter bezichtiging opengesteld, nu voor de dames van de leden. Tijdens deze openstelling speelde Nivel, een uitmuntende leerling van Sougnez, piano. Het instrument was door Smulders beschikbaar gesteld.⁸²

De algemene ledenvergadering van 3 januari 1864 was de eerste, tijdens welke lezingen over historische onderwerpen werden gehouden. Het was de eerste keer dat het Genootschap zich ter gelegenheid van de ingebruikname van de verenigingsruimten naar leden presenteerde. Niet allen door lezingen, maar ook door een tentoonstelling van c.q. een arrangement met antieke voorwerpen, die voor een gedeelte van de gemeente Maastricht waren geleend, werd het verleden opgeroepen. Het uitvoeren van muziekwerken tijdens de vergadering en de aparte bezichtiging door de partners maakten van de opening van de verenigingslokalen een sociale gebeurtenis. Muzikale optredens tijdens ledenvergaderingen, waarin ook lezingen werden gehouden, komen ons thans vreemd voor, maar tot het in het begin van de twintigste eeuw was de combinatie van kennisoverdracht enerzijds en van gezelligheid en (veredeld) vermaak anderzijds bij historische verenigingen met wetenschappelijke ambities geen uitzondering. Jaarvergaderingen werden aangekleed met diners, muziek en zang. De Bergische Geschichtsverein vierde jaarlijks het "Stiftungsfest". Rond het begin van de twintigste eeuw werden aldaar avonden met grote amusementswaarde voor de leden en hun echtgenotes georganiseerd, met voordrachten in het dialect, optredens van muzikanten of toneelvoorstellingen.⁸³ Als voorbeeld dichter

bij huis kan "Limburg", Provinciaal Genootschap voor Geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst dienen. De algemene ledenvergadering op 19 oktober 1902 te Venlo werd opgeluisterd door de stafmuziek van het tweede regiment huzaren en door de viool en piano spelende dames Dufour uit Utrecht, leerlingen van het conservatorium te Amsterdam. Tijdens de algemene ledenvergadering van 29 juli 1916 trad het dubbelkwartet van het Roermonds Mannenkoor op.⁸⁴ De vereniging Gelre tenslotte combineert sedert haar ontstaan in 1897 de ledenvergadering met een gemeenschappelijke maaltijd en een excursie.⁸⁵ Keren wij terug naar ons Genootschap. Een luisterrijke algemene ledenvergadering zoals die van 3 januari 1864 bleef in de negentiende-eeuwse verenigingsgeschiedenis een uniek evenement dat niet zou worden herhaald. Een lezing waarvoor ook de dames van de leden werden uitgenodigd, werd voorzover bekend, pas in maart 1908 gehouden. De eerste excursie vond op 4 oktober 1910 plaats.⁸⁶

DOELSTELLINGEN VAN HET GENOOTSCHAP

Publiceren en verzamelen

De doelen die de oprichters voor ogen stonden zijn beknopt te lezen in de circulaire van 24 juni 1863 en in de statuten van dat jaar. Zij wilden blijken de circulaire het onderzoek naar de geschiedenis en oudheden van het land, en vooral die van het hertogdom Limburg, bevorderen en voorts wilden zij samenwerken tot behoud van de relictten van oude kunst en nijverheid. In soortgelijke bewoordingen werden de doelstellingen in de statuten van 1863 omschreven als "het bevorderen der vaderlandsche geschiedenis en vooral die van Limburg, alsmede het opsporen van oudheden en overblijfsels van kunst en nijverheid in dit hertogdom aanwezig".⁸⁷ Concreet had men op 21 juni 1863 al het plan opgevat om eigen publicaties uit te geven. Derhalve werden de leden opgeroepen om bijdragen in te zenden.

In een verzoek aan de minister van Binnenlandse Zaken van 19 oktober 1863 om een subsidie te willen verlenen kwam een tweede concreet plan naar voren, namelijk om "eene verzameling van voorwerpen van oudheid en kunst aan te leggen".⁸⁸ Tijdens de algemene ledenvergadering van 3 januari 1864 stelde Schaepkens naar zijn zeggen een gewaagd plan aan de orde, de stichting van een oudheidkundig museum. De afwezigheid van een verzameling van getuigen en bewijzen uit voorbije eeuwen was al lang als een gemis gevoeld. In Maastricht, de hoofdstad van de provincie, een stad met een grote geschiedenis, was er geen verzamelpunt voor de bewijsstukken van zijn oude oorsprong. Wanneer geleerden op bezoek kwamen, kon men hen alleen maar de grote monumenten laten zien. In die leemte diende te worden voorzien. Met het plan tot het stichten van een museum - ook bedoeld voor archeologica - volgde het genootschap het voorbeeld van het Institut Archéologique Liégeois (1850) en van de Société scientifique et litté-

raire te Tongeren (1851) die beide mede de oprichting van een museum en archeologisch onderzoek als doel hadden.⁸⁹ Aan Duitse verenigingen kon het Genootschap geen voorbeeld ontleen. De Historische Verein für den Niederrhein (1854) beperkte zich tot de geschiedenis na de Romeinse periode en sloot de archeologie uit.⁹⁰ Meer algemeen stelt Pabst vast dat na 1850 in Duitsland veelal alleen nog maar zuiver historische verenigingen werden gesticht en dat in de oudere verenigingen het zwaartepunt verschoof van heemkunde en archeologie naar het bewerken van schriftelijke bronnen.⁹¹

Wetenschap en waarheid

In de toespraak in het Frans van Alexander Schaepkens en in de lezing van Jos Habets, beide gehouden op 3 januari 1864, wordt het grotere kader geschetst van de doelstellingen van de vereniging en het nut der geschiedbeoefening. Volgens Schaepkens was Limburg ontwaakt. Dankzij de activiteiten van zijn burens kende het ondanks zijn ongunstige ligging, mede als gevolg van de afscheiding van België, op het gebied van industrie, handel en landbouw een economische groei. Door spoorwegen en stoomboten was het verkeer met het buitenland sterk toegenomen. De materiële welvaart deed evenwel het gemis gevoelen van een instelling die gemeenschappelijk kunst, wetenschap en letteren bevorderde. In het hertogdom Limburg ontbrak het aan een vereniging waar de wetenschap, kunst en letteren een toevlucht konden vinden en vruchtbaar konden zijn teneinde Limburg een eervolle plaats tussen de andere Nederlandse provincies te verschaffen. De geschiedenis van Limburg, zijn fraaie oude monumenten, de schoonheid van het landschap, zijn oude literatuur en beroemde mannen waren te weinig bekend, noch werden zij op hun juiste waarde geschat.

Er is een beroep gedaan op alle Limburgers die houden van hun geboortegrond en trots zijn op zijn verleden, en die oproep heeft weerklank gevonden bij vele intellectuelen die de vooruitgang liefhebben, niet alleen in onze provincie, maar ook bij onze broeders in Belgisch Limburg. Dit genootschap dat u hebt gesticht, zo hield Schaepkens zijn gehoor voor, deze daad van verstand en vaderlandsliefde, zal rijke vruchten voortbrengen. Uw daden op het terrein van de wetenschap, kunsten en letteren zullen licht laten schijnen op de mooie oevers van de Maas, op het rijke landschap, verfraaid met oude kastelen en schilderachtige ruïnes, die de onsterfelijke Van Eyck, onze landgenoot, met zoveel talent heeft geschilderd. Met uw hulp en medewerking ontvangen wij alle documenten die de grote daden van onze voorouders kunnen ophelderen, alles dat ter completering van de geschiedenis van vrede en oorlog kan bijdragen, alles dat onze monumenten en kunstwerken algemene bekendheid kan geven of de zeden, gebruiken en gewoonten van onze voorouders leert kennen, alles dat de meubels, voorwerpen, woningen, wapens etc. van vroegere tijden beschrijft, teneinde met deze gaven het grote universele museum van de oudheidkundige wetenschap te verrijken.⁹²

Jos Habets (1829-1893), sinds 1863 bestuurslid, vanaf 1866 tot zijn overlijden voorzitter van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg, Rijksarchivaris in Limburg sinds 1881.

RAL, prentencollectie, inv.nr. 719.

Na de toespraak van Schaepkens, niet gespeend van retoriek, hield Habets een lezing over “de oudheidkunde als hulpbron der geschiedenis van het vaderland in derzelve voornaamste tijdvakken”. De oudheidkundige is degene die als onderzoeker aan de geschiedschrijver voorafgaat. Hij duidt de relictten uit de prehistorie en verricht opgravingen, zodat de geschiedschrijver ten aanzien van de romeinse tijd niet enkel aangewezen is op verhalende bronnen, maar ook op zijn vragen omtrent de beschaving en handel en verkeer aan de hand van gevonden voorwerpen antwoord krijgt.⁹³ In de volgende frankische periode en in de middeleeuwen worden naast de munten vooral de archieven van groot belang. Ook de genealogie en heraldiek konden van dienst zijn. Oudheidkunde was in de negentiende eeuw niet beperkt tot archeologisch onderzoek.⁹⁴ Na een korte vermelding van de Bourgondische periode liet Habets zijn toehoorders weten dat het “droevigste tijdstip der Nederlandsche beroerten” niet meer tot zijn bestek behoorde. Hij kon evenwel niet nalaten te zeggen dat de oudheidkundige ook hier belangrijke diensten aan de geschiedenis kon leveren. “Er is misschien geen tijdperk, waarin de eenzijdige opvattingen en de listige kuiperijen zulke groote rol spelen dan in deze episode. Ijделе half bewezene beschuldigingen worden door laster en bekladding gestaafd. In de beide rigtingen heeft men alle kunstgrepen aangewend om leugens in waarheid, regt in onregt te verkeeren. Wat zich niet verdraaijen liet, werd verzwegen en wat moest gezegd worden, verkeerd uitgelegd”. Waar is de oplossing van deze tegenstrijdige gevoelens te vinden? Is het niet in de archieven van onze steden en provincies? En valt de eer om die nasporingen te doen en de waarheid aan het daglicht te brengen niet toe aan de oudheidkundige?

Samenvattend omschreef Habets de oudheidkundige als degene die duistere feiten opheldert, verborgen heldendaden bekend maakt, begane misstappen herstelt en de miskende waarheid aan het licht brengt. Hij dient de geschiedschrijver als gids en is de evenmens van nut. De oudheidkundige kan veel nuttigs in de geschiedenis, in het vaderland, in de samenleving verrichten. Dezelfde taak en hetzelfde doel had ook het Oudheidkundig Genootschap. Habets sprak de wens uit dat het Genootschap van nut mocht zijn voor de geschiedenis, voor de medeburgers, voor het ‘dierbare vaderland’. Dan zou het Genootschap bijdragen aan de vooruitgang en beschaving.⁹⁵

De aldus door Schaepkens en Habets verwoorde doelstellingen van de geschiedbeoefening en van het Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg komen op vele punten overeen met het programma dat Franquinet elf jaar eerder in 1852 bij de oprichting van Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht had geschetst. De leden werden in beide gevallen opgeroepen om bouwstoffen aan te leveren en te publiceren over zoveel mogelijk aspecten van het verleden. Het (eigen) verleden zou daardoor in het juiste licht worden geplaatst en de passende waardering verwerven. Zoals Tollebeek reeds als gedachtegang van de negentiende-

eeuwse amateur-historici heeft geformuleerd, zou de volledige openbaarmaking van de bestaande bouwstoffen leiden tot de ontsluiting van de ware historie. In Habets woorden zou de oudheidkundige in de archieven de (historische) waarheid vinden.⁹⁶

Limburg en het vaderland

Franquinet betoogde al in 1852 dat Limburg uit een wetenschappelijke achterstandspositie zou worden verlost door de oprichting van een historische vereniging. Hetzelfde deed Schaepkens in 1863, toen hij, zoals boven vermeld, de mening uitte dat Limburgs geschiedenis, zijn monumenten, literatuur en beroemde mannen ten onrechte te weinig bekendheid genoten. Bij de oprichting van het Genootschap was volgens Schaepkens een beroep gedaan op alle Limburgers die hielden van hun geboorte grond en trots waren op zijn verleden. Schaepkens appelleerde aldus nadrukkelijk op Limburgse gevoelens. Dit appel op het eigene ging evenwel niet, zoals men op grond van de literatuur zou verwachten, gepaard met een zich afzetten tegen het centralisme van de Nederlandse staat of tegen het opgaan in een groter nationaal geheel.⁹⁷ De stichting van het Genootschap was juist een daad van vaderlandsliefde. Franquinet had al in 1852 gezegd dat de lokale geschiedbeoefening een bijdrage leverde aan de vaderlandse geschiedenis. Habets legde in zijn lezing de nadruk op het vaderland en de vaderlandse geschiedenis. Artikel 1 van de statuten van 1863 noemt de vaderlandse geschiedenis vóór de Limburgse. De beoefening van de Limburgse geschiedenis diende plaats te hebben in het kader van het nationale verleden. Limburgse en nationale gevoelens behoeften in het historisch onderzoek niet met elkaar in strijd te zijn, zoals Kunz meer algemeen ten aanzien van negentiende-eeuwse historische verenigingen in Duitsland heeft vastgesteld. Regionale en nationale oriëntatie konden in elkaars verlengde liggen.⁹⁸

De nationale oriëntatie treedt in enkele acties van het bestuur naar voren. Zo richtte het bestuur op 19 oktober 1863 een verzoek aan de minister van Binnenlandse Zaken om een subsidie te verstrekken aan de vereniging die tot doel had “een orgaan te worden tot het ophelderen der geschiedenis, oudheid en kunst van vroegere eeuwen in Limburg”. De Commissaris des Konings, tevens lid, deed een goed woordje, maar de minister wees het verzoek af wegens de precedentwerking die door toekenning van subsidie ten aanzien van het Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam en andere instellingen met gelijke doeleinden zou ontstaan.⁹⁹ Op 26 april 1864 bood het bestuur het beschermheerschap aan koning Willem III aan en verzocht tevens het predikaat “koninklijk” te willen verlenen. De koning zag echter geen termen om op het aanbod en het verzoek in te gaan.¹⁰⁰ Meer succes had het verzoek aan de minister van Binnenlandse Zaken van 16 februari 1865 om in te tekenen op een aantal exemplaren van de *Publications*. Drie maanden later liet de minister weten dat het departement op twaalf exem-

plaren intekende. De Commissaris des Konings had wederom positief geadviseerd. Het doel van het Genootschap - het stichten van een bibliotheek en een museum - was een "onderneming van buitengewonen aard" die de aanmoediging van rijkswege verdiende. Het Genootschap zou in de toekomst een nuttige vraagbaak kunnen worden voor andere instellingen die steun van de regering genoten. De regering zou volgens de gouverneur met andere woorden baat kunnen hebben bij de activiteiten van het Genootschap.¹⁰¹

Limburg en België

De statuten van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht van 1852 gaven uitdrukkelijk aan dat dit genootschap de geschiedenis van de Nederlandse provincie Limburg aan het licht wilde brengen. De statuten van het Genootschap van 1863 spraken over de geschiedenis van Limburg zonder de uitdrukkelijke beperking tot de Nederlandse provincie. Eén van de circulaires die in het najaar van 1863 werd verspreid, vermeldde daarentegen dat het Genootschap voor Nederlands en Belgisch Limburg was opgericht. Tijdens de algemene ledenvergadering van 3 januari 1864 maakte Schaepkens verheugd melding van de weerklank die het Genootschap had gevonden, niet alleen in het eigenlijke hertogdom Limburg, maar ook bij de broeders in de Belgische provincie. Deze namen deel aan het gemeenschappelijke werk om door geschiedbeoefening het vaderland eer aan te doen. Iets later noemde Schaepkens de onsterfelijke Van Eyck "notre compatriote", ofschoon deze toch geacht werd in het pal aan de grens liggende, maar Belgische Maaseik te zijn geboren. Men zou kunnen concluderen dat Schaepkens het vaderland ruim interpreteerde of er een regionale betekenis aan gaf. In een brief aan de Commissaris des Konings van 18 maart 1865 maakte Schaepkens evenwel onderscheid tussen het vaderland enerzijds en het "kunstminnend en vriendelijk België" anderzijds.¹⁰²

Het opnemen van Belgisch Limburg in het ressort van het Genootschap en het beroep op de Belgische Limburgers zal in ieder geval aan het besef van oude historische relaties ontsproten zijn. Zo kunnen ook de versieringen aan de verenigingslokalen, aangebracht ter gelegenheid van de feestelijke opening op 3 januari 1864, worden geïnterpreteerd: het Limburgse wapen geflankeerd door de Belgische en Pruisische vlag - het oude hertogdom Limburg lag immers voor een gedeelte in (Rijn)Pruisen - aan de straat en de wapens van Nederland, Maastricht en Luik aan de toegang tot de ontvangstzaal. Vanwege het belang voor Limburg van Belgische historische publicaties en bronnenuitgaven verzocht het Genootschap in september 1864 de Belgische regering om plaatsing op de verzendlijst van de publicaties betreffende de geschiedenis en oudheidkunde, een verzoek dat begin 1865 werd ingewilligd.¹⁰³ Voorts wist het Genootschap de welwillende aandacht van de Belgische autoriteiten op zich te vestigen door middel van een,

naar inhoud niet nader bekend, adres van 4 september 1864, waarin hulde werd gebracht aan de koning der Belgen. Een middel om politieke dan wel morele steun te verwerven was voorts gelegen in het benoemen van ereleden en corresponderende leden uit de kringen van politiek en wetenschap. Opvallend is nu in dit verband dat op 13 februari 1865 niet alleen Thorbecke, minister van Binnenlandse Zaken, tot erelid werd benoemd, maar ook de Belgische ministers Alphonse Vanden Peereboom en Charles Rogier, ministers van Binnenlandse respectievelijk Buitenlandse Zaken. Onder de 31 corresponderende leden die het Genootschap in 1865 telde, bevonden zich acht Nederlanders en maar liefst achttien Belgen.¹⁰⁴ Het Genootschap plaatste de regionale geschiedenis weliswaar in een nationaal kader, maar voelde zich ook met België verbonden.¹⁰⁵ Dit grensoverschrijdend historisch besef is niet uniek te noemen. Ook verschillende Duitse historische verenigingen wensten hun werkgebied niet tot de contemporaine staatkundige eenheden te beperken.¹⁰⁶

Geschiedbeoefening, vooruitgang en beschaving

Is de benoeming van Belgische ministers tot erelid vanuit het historisch perspectief en vanuit het belang bij goede relaties met verwante burenen te verklaren, minder gemakkelijk is het de motieven voor het erelidmaatschap van enkele anderen te achterhalen. Tijdens de bestuursvergadering van 6 december 1863 werden generaal Moustapha Kasnadar, eerste minister van de bei van Tunis, en de graaf F. de Vandoni, zaakgelastigde van de bei te Genève, tot ereleden benoemd. Op 13 maart 1864 volgde de benoeming van commandeur G.J. Merlato, consul-generaal van de keizer van Oostenrijk te Tunis, en van commandeur Ch. Venturini, consul van Tunis te Ancona, tot ereleden. De benoeming van deze ereleden werd, wanneer niet sprake was van persoonlijke relaties, waarschijnlijk door de actualiteit van die dagen bepaald. Tunesië stond sterk in de belangstelling in de te Maastricht verschijnende *Courrier de la Meuse*. Over de bei werd lovend geschreven, omdat hij het land een liberale grondwet had gegeven. Door het laten uitvoeren van publieke werken en door het uitgeven van landconcessies aan Europeanen stimuleerde hij de aansluiting van Tunesië aan Europa. De hervormingspolitiek leidde in 1864 tot een opstand die werd neergeslagen. Berichten over antisemitisme in Tunesië werden in de *Courrier de la Meuse* als laster afgedaan. Twintigste-eeuwse historici waren minder positief over deze periode, waarin de kloof tussen de beisen en de bevolking steeds groter werd. De beisen gaven de belangrijkste posten aan de Mammelukken, die vooral op hun eigen belang en dat van hun heren bedacht waren, zoals Moustapha Kasnadar, de belangrijkste minister in de jaren 1837-1873. Na het neerslaan van de opstand in 1864, die zich keerde tegen de belastingpolitiek en de hervormingen, volgde een periode van harde repressie.¹⁰⁷

De *Courrier de la Meuse* zag het in 1863-1864 anders. In een op 18 december 1863 verschenen artikel over het Genootschap werd teven melding gemaakt van de benoeming van Moustapha Kasnadar en de graaf Vandoni tot ereleden. Het nobele werk van beiden was, aldus de *Courrier de la Meuse* (lees waarschijnlijk: de secretaris en redacteur Russel), in heel Europa met instemming begroet. Het was aan hen en hun buitengewone verdiensten te danken dat Tunesië de weg naar de beschaving bewandelde. Zeer beroemde geleerde genootschappen in Europa hadden al hun erkentelijkheid betoond aan deze lichtende voorbeelden, die de geschiedenis van een Afrikaans volk zouden bepalen, een volk dat nu gelijke pas hield met de meest geavanceerde naties.¹⁰⁸ Het Genootschap wilde niet achterblijven en verleende kennelijk uit ideële motieven het erelidmaatschap aan vertegenwoordigers van de moderne Tunesische politiek.

In de visie van de stichters van het Genootschap bevorderde de geschiedbeoefening immers ook de vooruitgang. Schaepkens betitelde in zijn toespraak van 3 januari 1864 de toegetreden leden als intellectuelen die de vooruitgang lief hadden, terwijl Habets aan het slot van zijn lezing opmerkte dat het Genootschap in de vervulling van zijn taken zou bijdragen aan de vooruitgang en beschaving. De benoeming van deze ereleden leverde in ieder geval de voorzitter en secretaris enig persoonlijk aanzien op. Schaepkens en Russel werden door de bei van Tunis gedecoreerd als officier respectievelijk als ridder in de orde van Nichan Iftakar.¹⁰⁹ Afsluitend zij nog vermeld, dat toen het bestuur op 7 juli 1865 besloot de ledenlijst te laten drukken, de aan Tunesië gerelateerde ereleden in eerste instantie werden geschrapt. Tijdens de volgende bestuursvergadering van 10 augustus 1865 werden zij echter weer opgenomen. In de ledenlijst van 1868 komen zij nog voor, daarna, vóór 1877, zijn zij definitief uit de lijst van ereleden verdwenen.¹¹⁰

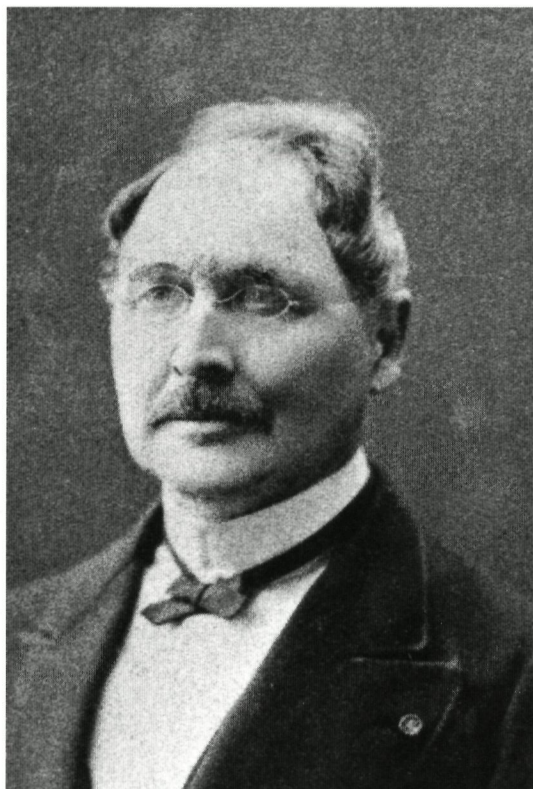
DE ROERIGE JAREN 1864-1867

Politieke tegenstellingen in Maastricht

De feestelijke algemene ledenvergadering van 3 januari 1864, tijdens welke niet alleen over de doelstellingen van het Genootschap en de rol van de oudheidkundige was gesproken, maar ook facetten uit het verleden van Limburg en Maastricht waren belicht, was, achteraf beschouwd, een unieke gebeurtenis. De volgende algemene ledenvergaderingen hadden niets feestelijks. Zij werden gekenmerkt door heftige debatten en hadden soms een rumoerig verloop. De hoofdrol was weggelegd voor Jos Russel. De wederwaardigheden van het Genootschap en het optreden van Russel werden door de tijdgenoten niet los gezien van de Maastrichtse politieke verhoudingen. In de gemeentelijke politiek zou de nieuwkomer Russel in de eerste maanden van 1864 een duidelijke keuze maken.

Sinds het midden van de jaren vijftig van de negentiende eeuw vormde een groepering rondom W.H. Pijls de meerderheid in de gemeenteraad.

W.H. Pijls (1819-1903), burgemeester van Maastricht 1861-1867, 1873-1900.
GA Maastricht fotocollectie nr. 10421

Pijls, die in 1851 lid van de gemeenteraad was geworden, was wethouder van financiën van 1855 tot 1861, burgemeester van 1861 tot 1867, nogmaals wethouder van 1867 tot 1873 en tenslotte weer burgemeester van 1873 tot 1900. Zijn benoeming tot burgemeester was niet naar de zin van de Commissaris des Konings geweest. Hij gaf aan Pijls en zijn partij - door de commissaris een coterie genoemd - een slechte beoordeling wegens de negatieve invloed die zij zouden uitoefenen. Orgaan van de partij van Pijls was de te Maastricht verschijnende *Courrier de la*

Meuse. Pijls stond uitgesproken vijandig tegenover Petrus Regout, de centrale figuur van de oppositionele krachten. In 1864 werd te Maastricht een nieuwe krant opgericht, eerst *L'Ami des Intérêts Limbourgeois*, later *L'Ami du Limbourg* geheten. Regout was met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid de eigenaar van deze krant. Het blad was ultramontaans van karakter. Het richtte zich niet alleen tegen Pijls en zijn coterie en hun behartiging van gemeentelijke belangen, maar ook meer algemeen tegen het door hen beleden liberalisme.¹¹¹ Jos Russel was de redacteur-uitgever van *L'Ami du Limbourg*. Hij was de zaak van Regout blijkens de artikelen zeer toegedaan. Regout noemde hem "une personne attachée à ma maison" en "mon secrétaire intime".¹¹² Een fraai voorbeeld vormt ook het door Russel in 1868 ontpleoide initiatief om voor Regout - "poussé par la haute estime que je nourris pour notre grand industriel" - de Leopoldsorde te verwerven.¹¹³ Russel werkte in het begin van 1864 nog voor de Pijls-gezinde *Courrier de la Meuse*. Op 29 januari 1864 meldde deze krant dat Russel begiftigd was met de Tunesische orde van Nichan Iftakar.¹¹⁴ De overstap naar het kamp van Regout moet derhalve na 29 januari, maar vóór 16 april 1864 hebben plaatsgevonden, op welke dag het eerste nummer van *L'Ami des Intérêts Limbourgeois* verscheen. In de *Courrier de la Meuse* kreeg

Russel vervolgens een slechte pers.¹¹⁵ Op zijn beurt deed L'Ami du Limbourg, lees Russel, felle persoonlijke aanvallen op Pijls en de zijnen.

Russel wordt weggestemd

Het bestuur van het Genootschap stelde op 27 mei 1864 overeenkomstig de statuten een rooster van aftreden vast. Daar de bestuursleden voor drie jaar gekozen waren, moest elk jaar een derde aftreden. In 1864 en 1865 zouden twee, in 1866 drie bestuursleden aftreden. Door het trekken van briefjes met een jaartal kwam vast te staan dat Habets en Russel in 1864, Eversen en Gulikers in 1865 en Schaepkens, Bergers en Maschek in 1866 zouden aftreden. Tijdens de algemene ledenvergadering van 8 augustus 1866 maakte Schaepkens het rooster van aftreden bekend en deelde mee dat Habets en Russel aftredend waren. De daarop volgende verkiezing, waarbij ieder op twee personen moest stemmen, had een verrassende uitslag. Van de 32 uitgebrachte stemmen kreeg Habets er 31, maar Russel slechts 13. De overige 19 gingen naar baron Jules de Chestret de Hanefte. Daar de laatste twee niet de vereiste tweederde meerderheid van de stemmen hadden gehaald, vond een herstemming plaats, waaraan 35 personen deelnamen. De Chestret kreeg nu 23 stemmen en Russel nog maar 11. Daarmee verdween Russel uit het bestuur.

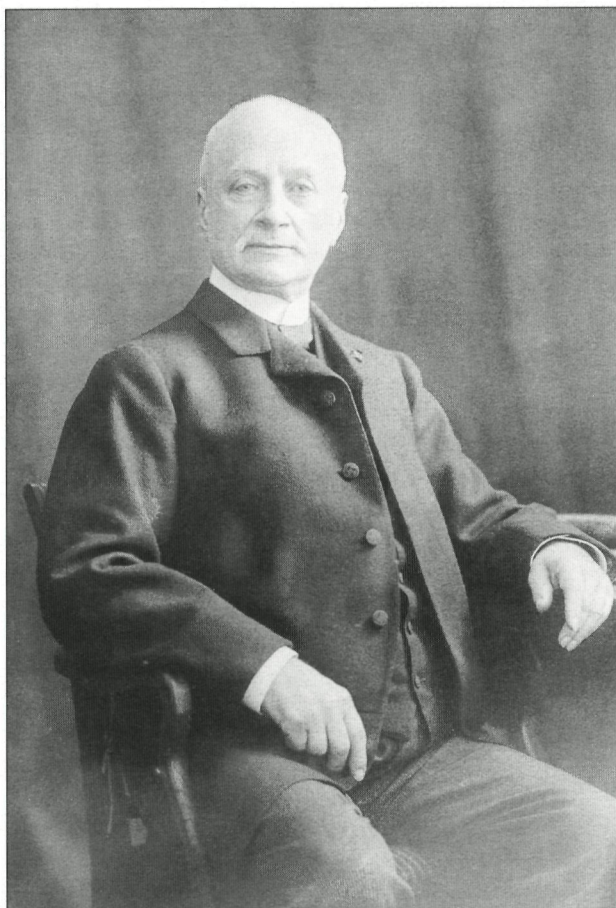
Voor het feit dat Russel niet herkozen werd, is geen verklaring te vinden in het kader van het Genootschap, aan de oprichting waarvan hij een jaar tevoren een werkzaam aandeel had gehad. Opmerkelijk is voorts dat de tegenstemmen alle op één persoon, baron de Chestret, waren uitgebracht, terwijl bij de voorafgaande ledenvergadering op 3 januari 1864, naast de gekozen Bergers en Maschek, nog twaalf anderen een of meer stemmen hadden gekregen. Het lijkt er dus op, dat er vóór de verkiezing op 8 augustus 1864 voor een bepaalde tegenkandidaat stemmen waren geworven. In L'Ami des Intérêts Limbourgeois van 11 augustus 1864 werd, zeer waarschijnlijk door Russel, een beschouwing gewijd aan de algemene ledenvergadering van drie dagen tevoren, waarin inderdaad een verband werd gelegd tussen de gemeentepolitiek en het wegstemmen van Russel. Het Genootschap kende sedert zijn oprichting een grote bloei, maar de werkzaamheden kostten geld, zo opende het artikel. Het bestuur diende derhalve in maart 1864 bij de gemeente een subsidieverzoek in, waarop welwillend werd gereageerd. Toen echter de secretaris zijn werk als redacteur van L'Ami was begonnen, werd de beslissing op de lange baan geschoven. De secretaris van het Genootschap was onwelgevallig aan de klik die op het stadhuis regeerde, omdat hij afwijkende politieke meningen huldigde en als redacteur van een krant de gebreken van het gemeentelijk beleid blootlegde. Van gemeentewege stelde men nu het vertrek van Russel als voorwaarde. De algemene ledenvergadering van 8 augustus 1864 bood daartoe een goede gelegenheid. De talrijk opgekomen Pijlsgezinden onder leiding van

Hollman, eigenaar van de *Courrier de la Meuse* en evenbeeld van Pijls, stemden op de baron de Chestret de Haneffe, Hollmans beschermheer. Hollman werd geholpen door advocaat en bestuurslid Bergers, die de leden een stembiljet met de naam van de baron in de hand stopte. Later, in *L'Ami* van 3 november 1866, zou Russel nog schrijven dat Bergers hem door intriges uit het secretariaat had verdrongen.

Uit deze gang van zaken bleek eens te meer, zo resumeerde *L'Ami*, dat zonder de instemming van de kliek in Maastricht niets mogelijk was. De coterie wilde overal heersen, al was dat in de sociëteit Momus nog niet gelukt. De kliek had eerst de Grote Harmonie en vervolgens de Koninklijke Harmonie te gronde gericht, nadat zij deze voor haar verkiezingsdoeleinden had gebruikt. Eenzelfde lot zou het Oudheidkundig Genootschap beschoren zijn.¹¹⁶

De rol van Pijls ten aanzien van het Genootschap is in ieder geval opmerkelijk te noemen. Pijls werd al in 1863 lid van het Genootschap en hij zou dat blijven tot in 1901, een jaar na zijn aftreden als burgemeester. Op voorstel van Pijls ging de gemeenteraad op 11 november 1863 akkoord met het gratis beschikbaar stellen van de ruimten aan het Genootschap in het Augustijnencomplex. Bij de behandeling van het subsidieverzoek in de raadsvergadering van 3 september 1864 steunde hij het positieve voorstel in dezen van de commissie voor de financiële aangelegenheden. Op de tegenwerpingen van het raadslid Marres antwoordde de burgemeester dat “de pogingen van hen die merkwaardige daadzaken betreffende onze stad en de provincie aan de vergetelheid trachten te ontrukken, behooren ondersteund te worden”. Het voorstel tot eenmalige subsidieverlening werd met twaalf tegen twee stemmen aangenomen.¹¹⁷ Uit het optreden van Pijls valt af te leiden dat hij belang stelde in de geschiedbeoefening. Maar ook maakte hij binnen het Genootschap van zijn invloed gebruik. Op voorstel van Pijls werden immers tijdens de algemene ledenvergadering van 30 augustus 1863 bepalingen in de statuten inzake de ontbinding van het Genootschap opnieuw geformuleerd. Onder andere werd toen bepaald dat voorwerpen van oudheidkundige aard en kunst die het Genootschap verzameld zou hebben, als eigendom van de gemeente Maastricht niet vervreemdbaar waren. De gemeente zou er echter pas na ontbinding van het Genootschap over kunnen beschikken. Voorts valt het op dat het verzoek tot subsidieverlening al op 23 februari 1864 in de raadsvergadering werd gemeld, maar dat pas ruim zes maanden later, op 3 september 1864, tot toekenning werd besloten, ná de bewuste ledenvergadering van 8 augustus, waarin Russel werd weggestemd. De eerste *Publications* werden gedrukt bij Hollman, eigenaar van de *Courrier de la Meuse*, de krant van Pijls en zijn aanhangers. Het is derhalve niet vreemd te veronderstellen dat het Genootschap door de bemoeienis van de burgemeester met de Pijlsfactie geassocieerd kon worden. In dit verband kan men zich zelfs afvragen, of de benoeming in 1865 van Thorbecke tot erelid enkel in het licht van de bevordering van de geschiedbeoefening te plaatsen is. Hij was immers een politieke vriend van Pijls.¹¹⁸

*Charles Bergers
(1839-1914),
secretaris en penningmeester van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in het hertogdom Limburg 1864-1907 respectievelijk 1865-1907. Hij was sedert 1884 president van de arrondissementsrechtbank te Maastricht en voorts onder andere president van het Burgerlijk Armbestuur. Collectie arrondissementsrechtbank Maastricht*

Ophef over een onbelangrijke zaak?

De notulen van 1865 geven blijk van veranderingen en spanningen in het bestuur. Tijdens de bestuursvergadering van 13 februari 1865 werd een brief behandeld van de penningmeester E. Gulikers, waarbij deze wegens drukke werkzaamheden ontslag vroeg uit deze functie. Het ontslag werd verleend, maar Gulikers bleef als bestuurslid aan. Bergers, die in 1864 Russel in de functie van secretaris was opgevolgd, zou voorlopig ook die van penningmeester waarnemen.

Tijdens de bestuursvergadering van 7 juli 1865 besloten de aanwezige bestuursleden - Schaepekens, Habets, Bergers, Eversen en De Chestret - de ledenlijst te laten drukken. De namen van Kasnadar, Vandoni, Venturini en Merlato, de aan Tunesië gerelateerde ereleden, werden evenwel geschrapt. Gulikers en Maschek, afwezig tijdens deze bestuursvergadering, waren het achteraf met dit laatste besluit niet eens. Daar zij de volgende bestuursver-

gadering van 10 augustus ook niet konden bijwonen, verzochten zij de voorzitter Schaepkens schriftelijk om de genoemde ereleden te handhaven. De voorzitter stelde dus tijdens de bestuursvergadering van 10 augustus 1865 - bijgewoond door Schaepkens, Habets, De Chestret en Eversen - voor om terug te komen op het eerdere besluit tot schrapping. "Het voorstel geeft tot langdurige discussie aanleiding", zo vermelden de notulen. De Chestret en Eversen waren tegen dit laatste voorstel en wensten bij de schrapping te blijven. De voorzitter legde de brieven van Maschek en Gulikers op tafel, waarop Eversen hernam dat het nu niet het juiste moment was om op deze zaak terug te komen. De behandeling diende uitgesteld te worden, totdat Bergers aanwezig zou zijn. Bergers had immers in de vorige vergadering het voorstel tot schrapping gedaan. De baron de Chestret was van mening dat deze kwestie van welgevoeglijkheid aan het oordeel van de voorzitter moest worden overgelaten. Het was een zaak tussen de voorzitter en de secretaris Bergers. Schaepkens ging niettemin tot stemming over. Bij de stemming verklaarden zich twee bestuursleden vóór en twee tegen het voorstel van de voorzitter. Nu de stemmen staakten, gaf de stem van de voorzitter krachtens artikel 7 van de statuten de doorslag en de schrapping werd ongedaan gemaakt.¹¹⁹

Inzake de vraag of de aan Tunesië gerelateerde ereleden geschrapt moesten worden, kwamen de voorzitter en de secretaris tegenover elkaar te staan. Aan de zijde van Schaepkens bevonden zich in ieder geval Gulikers en Maschek. Zij zouden zeer spoedig uit het bestuur verdwijnen. Aan de zijde van Bergers stond in ieder geval Eversen. De notulen van de bestuursvergadering van 10 augustus 1865 zijn de enige, waarin sprake is van "langdurige discussie" en waarin tegenovergestelde meningen werden vastgelegd. Het is merkwaardig dat een vraag over het al dan niet schrappen van ereleden tot zo'n verdeeldheid in het bestuur leidde. Mogelijk vormde deze kwestie slechts de aanleiding tot het ontladen van spanningen. In ieder geval stelde Gulikers, die volgens het rooster aftredend was, zich niet meer verkiesbaar.

Russel in de rol van lastig lid

De verkiezing van bestuursleden was eigenlijk het belangrijkste agendapunt van de algemene ledenvergadering die op 16 augustus 1865 werd gehouden. Naast vier bestuursleden waren slechts twaalf leden aanwezig. Nadat de notulen van de ledenvergadering van 8 augustus 1864 waren voorgelezen, merkte Russel op, dat zijn naam niet onder de bestuursleden voorkwam, ofschoon hij toen nog bestuurslid was, terwijl Bergers reeds de titel van secretaris droeg, die hij nadien pas verkreeg. De notulen werden in die zin gewijzigd. Naar aanleiding van het financieel overzicht sprak Russel er zijn verwondering over uit dat, gezien de gunstige financiële toestand, niet meer spoed werd gemaakt met het uitgeven van publicaties. Er was toch afgesproken om jaarlijks een boek van vierhonderd pagina's uit te brengen. Het jaar

was al grotendeels verstreken, maar er was nog niets verschenen. De voorzitter antwoordde dat het uitgeven van publicaties speciale problemen met zich mee kon brengen die tot vertragingen konden leiden. Hij vond dat het bestuur niet gebonden was om elk jaar vierhonderd pagina's te laten drukken. Noch hij noch de andere redactieleden zouden zo'n verplichting op zich willen nemen. De heer Russel was niet tevreden met het antwoord.

Het volgende agendapunt was de verkiezing van twee bestuursleden. Eversen en Gulikers waren aftredend. Eversen stelde zich herkiesbaar, Gulikers niet. Aan de stemming namen vijftien leden deel. Eversen kreeg tien stemmen, Franquinet en Willemsen elk negen en Coenegracht twee. Eversen was met tweederde meerderheid herkozen. Er vond herstemming plaats tussen Franquinet en Willemsen, waarbij de eerste zeven en de tweede negen stemmen verwierf. Willemsen had nu de meeste stemmen, maar Russel maakte het bezwaar dat de herstemming niet wettig was, omdat Willemsen ook met tweederde meerderheid gekozen had moeten worden. De voorzitter Schaepkens, De Bieberstein, Franquinet en Thiel betwistten deze opvatting. Russel bleef bij zijn mening, maar gaf toe dat deze gebaseerd was op een leemte in de statuten. De heer Thiel, afdelingshoofd bij de provinciale griffie, stelde daarop voor de stemming voor geldig te houden en het bestuur op te dragen om tijdens de volgende algemene ledenvergadering een wijziging van de statuten voor te stellen, zodat het betreffende artikel geen aanleiding meer kon geven tot dubbelzinnige uitleg.

Kort daarop kreeg De Bieberstein het woord. Hij memoreerde de moeilijke taak die het bestuur van een jonge vereniging geheel belangeloos vervulde. Hij bracht het bestuur daarvoor hulde. Men moest het bestuur steunen in plaats van zijn werk "door kleingeestige vitterijen" te bemoeilijken. Zonder zijn naam te noemen werd Russel terecht gewezen en als een querulant aangemerkt. De voorzitter Schaepkens kwam nog eens terug op de publicaties en verklaarde ten stelligste dat het bestuur niet aan termijnen gebonden was en wilde zijn. Russel antwoordde dat het bestuur, toen hij nog secretaris was, besloten had jaarlijks vierhonderd pagina's uit te geven, waarop Eversen replieerde dat ook Russel moest weten dat zo'n besluit eerder een vrome wens was.¹²⁰ Russel kwam blijkens de notulen als een lastige persoon naar voren die zich als weggestemd bestuurslid met het bestuur bleef bemoeien.

Een gedenkwaardige vergadering in 1866

De vergadering van 16 augustus 1865 was, achteraf gezien, nog maar de opmaat voor de tumultueuze algemene ledenvergadering die op 9 augustus 1866 startte en op 20 augustus 1866 werd voortgezet. Op beide dagen werd de vergadering druk bezocht. Waren in 1865 slechts zestien leden, inclusief het bestuur, aanwezig, op 9 en 20 augustus 1866 kwamen in totaal 42 respectievelijk 35 personen opdagen. Van de loop der gebeurtenissen zijn drie verslagen bekend. Allereerst zijn er de notulen van het Genootschap

zelf. Vervolgens publiceerde Russel een verslag in *L'Ami du Limbourg* van 11 en 25 augustus 1866.¹²¹ Daarop voelde de *Courrier de la Meuse* zich genoodzaakt te reageren: Wegens de valse voorstelling van zaken in *L'Ami* plaatste de *Courrier* een ingezonden brief van een lid van het Genootschap met een verslag dat het publiek niet alleen zou inlichten over de ware toedracht tijdens de vergadering, maar ook over de aard en het gekonkel van een individu (Russel) dat, verteerd door haat en nijd, geen enkele gelegenheid voorbij liet gaan om voor eigen genoegen stampeit te maken. Het verslag in de *Courrier de la Meuse* is op vele plaatsen een woordelijke vertaling in het Frans van de notulen van het Genootschap, zodat aan te nemen is dat de secretaris Bergers voor de plaatsing in de krant verantwoordelijk was. In tegenstelling tot de notulen van het Genootschap is het verslag in de *Courrier* meer op de persoon toegespitst.¹²²

De voorzitter Schaepkens opende de vergadering met enige woorden over de toestand van het Genootschap. De secretaris las de notulen van de vorige algemene ledenvergadering voor en de voorzitter vroeg, of er opmerkingen waren aangaande de tekst. Niemand reageerde. Russel vroeg en verkreeg het woord. Hij meende de tolk van de vergadering te zijn - hier werd hij reeds onderbroken door leden die dit ontkenden, protest klonk van alle kanten volgens de *Courrier* - wanneer hij hulde bracht aan de ijver die de voorzitter betoond had. Hij wenste naar aanleiding van de toespraak van de voorzitter enige opmerkingen te maken. De heer Marckx, secretaris van het armbestuur, kwam tussenbeide met een motie van orde. De vergadering had zich slechts uit te spreken over de notulen, zonder dat enig ander onderwerp behandeld kon worden. Russel antwoordde dat, afgezien van de voorzitter, niemand het recht had hem in de rede te vallen. De heer Thiel meende daarop dat de notulen geacht moesten worden te zijn goedgekeurd, wanneer, zoals in dit geval, niemand op de desbetreffende vraag van de voorzitter opmerkingen had gemaakt. De vergadering diende eerst de agenda af te werken, voordat andere onderwerpen ter sprake konden worden gebracht. De voorzitter dankte Russel voor de toegezwaaide lof en beloofde hem later het woord te geven, zodra de agendapunten waren behandeld. Vervolgens verklaarde de voorzitter de notulen voor goedgekeurd.

De secretaris Bergers, tevens penningmeester, deed verslag van de financiële toestand. De heer Russel merkte op, dat het bestuur de statuten, met name artikel 13, niet naleefde. De vergadering kon aan de rekening van de penningmeester geen goedkeuring geven, omdat de vergadering niet in de gelegenheid was gesteld deze behoorlijk te onderzoeken. Overigens zouden de statuten de vereniging van de functies van secretaris en penningmeester in één persoon verbieden. Russel zag dan nog af van het praktische bezwaar dat beide functies, wanneer zij goed werden vervuld, veel werk met zich mee brachten.

Terwijl de voorzitter artikel 13 van de statuten voorlas, vroegen de heren Marckx, Schreuder en Roberti het woord. Marckx ontkende dat de statuten het onderzoek van de rekening door de vergadering voorschreven.

Schreuder, die evenals Thiel afdelingshoofd was ter provinciale griffie, een man die al in de eerste algemene ledenvergadering van 23 augustus 1863 kritische geluiden had laten horen, betoogde dat wanneer de vergadering nu de rekening zou onderzoeken, zulks een blijk van wantrouwen jegens het bestuur zou zijn. Het benoemen van een kascommissie zou wel niet in strijd met de statuten zijn, doch minder passend tegenover een bestuur dat het vertrouwen der leden genoot als zijnde door hen gekozen. Bovendien had men in vorige jaren ook zo gehandeld, zonder dat er toen bezwaren waren geopperd. Marckx wilde opnieuw het woord nemen, maar toen klonk de brandklok en er werd "brand" geroepen. De meesten haastten zich naar buiten en de vergadering werd geschorst.

De brand was een memorabele. Hij woedde in de gevangenis en sloeg over naar de rechtbank. Bij die gelegenheid gingen vele van de gedeponeerde archiefbescheiden van de schepenbanken in Zuid-Limburg van vóór 1796 verloren, terwijl de geredde archieven nog decennialang in chaos zouden verkeren.¹²³

De algemene ledenvergadering werd op 20 augustus 1866 voortgezet. De voorzitter wilde overgaan tot stemming wegens het periodiek aftreden van drie bestuursleden, maar Marckx kreeg met instemming van de aanwezigen het woord. Marckx protesteerde allereerst tegen de aanmatiging - "une prétention absurde", schreef de *Courrier* - van Russel dat hij namens de vergadering kon spreken. Daarvoor moest hij het vertrouwen van de vergadering hebben, maar dat vertrouwen ontbrak. Marckx had in ieder geval geen vertrouwen in Russel, zeker niet nadat deze niet als bestuurslid was herkozen. Als hem, Marckx, zoveel blijken van wantrouwen waren gegeven, zou hij nooit meer in een vergadering durven te verschijnen. Russel was een man die niet het belang van het Genootschap, maar zijn eigen belang voor ogen had. Overigens was hij, Marckx, tegen het onderzoek van de rekening door de vergadering of een kascommissie, hetgeen op een motie van wantrouwen tegenover het bestuur zou neerkomen. Tenslotte protesteerde Marckx tegen de neiging tot intimidatie die van zekere kant uitging.

Russel repliceerde dat hij het vertrouwen van de heer Marckx niet nodig had, daar hij dat van anderen bezat. Hij wilde niet ingaan op de vraag door wie en op welke wijze hij aan de kant was geschoven. De heer Marckx had gesproken over intimidatie, maar Marckx was er de man niet naar om zich te laten intimideren. Ter zake komend betoogde Russel dat een rekening die niet was gezien, ook niet kon worden goedgekeurd, te meer daar de inkomsten van het afgelopen jaar aanzienlijk waren, terwijl door de geheimzinnigheid van het bestuur niemand wist waaraan het geld was besteed. Het geld zou aan opgravingen in de buurt van Maastricht zijn uitgegeven. Daarop werden de geluiden van afkeuring zo hevig dat Russel tot zwijgen werd gebracht. Volgens de *Courrier* gaven de beschuldigingen van Russel aanleiding tot tumult. Van alle kanten werd "eruit, eruit!" geroepen en gefluit weerklonk.

*F.L.J. Dumoulin
(1829-1894), notaris
te Maastricht,
bestuurslid van het
Geschied- en
Oudheidkundig
Genootschap in het
hertogdom Limburg
1866-1894 en in
naam conservator
van het museum.
Foto overgenomen
uit: PSHAL 38
(1902), tegenover
245.*

Nadat de rust was weergekeerd, merkte de heer Poswick op, dat de leden alleen waren opgeroepen om drie bestuursleden te kiezen en dat niemand de bevoegdheid had andere punten ter sprake te brengen. Habets wilde toch nog reageren op Russels opmerking over opgravingen. Die waren inderdaad door hem verricht, maar buiten bezwaar van de kas van het Genootschap. Langdurig applaus uit de zaal volgde.

Vervolgens werd overgegaan tot de verkiezing. Aftredend waren Schaepkens, Bergers en Maschek. Bergers

en notaris F.L.J. Dumoulin kregen elk 31 stemmen, E. Roberti, ontvanger der belastingen, kreeg 26 stemmen, Schaepkens 9 en Franquinet 4, zodat Bergers, Dumoulin en Roberti tot bestuursleden waren gekozen. Weer waren twee bestuursleden - Schaepkens en Maschek - weggestemd.

De heer Thiel vroeg nog, hoe het stond met de in de vorige vergadering in 1865 besloten wijziging van artikel 18 omtrent het nemen van besluiten bij gekwalificeerde meerderheid. Na enig geredetwist met de heer Poswick, die vond dat zo'n vraag buiten de orde was, antwoordde Habets dat het bestuur geen wijziging van artikel 18 had voorgesteld, omdat spoedig een algemene vergadering zou worden gehouden ter behandeling van een algehele wijziging der statuten.

De vergadering van 9 en 20 augustus 1866 had als concreet resultaat opgeleverd dat de voorzitter Schaepkens en de vice-voorzitter Maschek uit het bestuur waren verdwenen. Zakelijk gezien had Russel terecht vragen gesteld omtrent de wenselijkheid van de combinatie van de functies van secretaris en penningmeester en over de controle op het beheer door de pen-

ningmeester. De felle op de persoon gerichte discussies die volgden, zouden wel eens veroorzaakt kunnen zijn door de politieke tegenstellingen. In hetzelfde licht kan het vertrek van Schaepkens worden gezien. De *Courrier de la Meuse* suggereerde immers in een noot bij het verslag van de vergadering, dat de vriendelijke woorden die Schaepkens en Russel openlijk uitwisselden, tot de verwijdering van Schaepkens uit het bestuur hadden geleid. Degenen die nog op Schaepkens wilden stemmen, hadden zich bedacht. Het verbaast voorts dat Franquinet, sinds 1 april 1866 provinciaal archivaris, de enige die professioneel met de geschiedbeoefening bezig was, niet in het bestuur van het Oudheidkundig Genootschap werd gekozen.¹²⁴

L'Ami du Limbourg, lees: Russel, plaatste de jaarvergadering geheel in het kader van de Maastrichtse gemeentepolitiek. Reeds op 11 augustus 1866 deed de krant verslag van de afgebroken vergadering van het "politieke oudheidkundige genootschap" (la société politique d'archéologie). Aangezien het om de verkiezing van drie bestuursleden ging, waren vele leden opgekomen. Zij waren daartoe aangespoord door Marckx - hier Mozes Marckx genoemd - die al enkele dagen de getrouwen afliep.¹²⁵ Zij moesten voor een bestuur zorgen, waaruit elk element verwijderd was dat niet met hart en ziel de coterie van Pijls was toegedaan. Aan deze oproep gaven onder andere de wethouder Gertsen, de raadsleden Wijnans, Bruls, Kerens de Wylré en Coenegracht, de uitgever van de krant van Pijls en zijn broer, en de controleur Ruyters gevolg. Kennelijk was al vóór de vergadering publiek geheim dat Schaepkens veel tegenstanders had. Russel schreef deze zinnen immers, voordat de verkiezing op 20 augustus plaatsvond. L'Ami du Limbourg vermeldt verder nog dat er naar aanleiding van het financiële overzicht gediscussieerd werd tussen Schaepkens, Russel en Schreuder.

Het tweede deel van de vergadering werd behandeld in L'Ami du Limbourg van 25 augustus 1866. Met name werd het optreden van Marckx gememoreerd, die gedurende een kwartier niet ter zake was, maar enkel aanvallen deed op een lid (Russel) dat de moed had het niet eens te zijn met de coterie. De meest ridicule aanmatiging was wel deze, dat het genoemde lid niet het vertrouwen had van hem, Mozes Marckx! Het aangevallen lid bedankte voor die eer om het vertrouwen te hebben van een individu dat niet geacht noch gezien werd en zelfs werd verstoten door degenen voor wie hij als "Jean fait tout" speelde en de vuile zaakjes opknapte. Meester Marckx stond toen met de mond vol tanden.

Daarna stond een vreemdeling op, die zijn snor recht trok en de aanwezige Maastrichtenaren te kennen gaf dat hij alleen wist wat er te doen stond, namelijk de verkiezing van zijn neef. L'Ami du Limbourg doelde met de vreemdeling op de Luikenaar Poswick en met de neef op Bergers, wiens moeder een Poswick was. Het resultaat van de verkiezing, zo vervolgt de krant, was dat de enige oudheidkundige in het bestuur, de enige waardige representant van het Genootschap - bedoeld werd op Schaepkens - uit het bestuur was verwijderd.

Habets volgt Schaepkens op

Tijdens de bestuursvergadering van 18 september 1866 werden naar aanleiding van de bestuursmutaties de functies opnieuw verdeeld. Bergers werd wederom tot secretaris-penningmeester gekozen. Schaepkens werd ontslagen als lid van de redactie. Dumoulin werd tot zijn opvolger benoemd. Voor Schaepkens was het jaar 1866 rampzalig. Hij verloor niet alleen zijn functies en aanzien als voorzitter van het Genootschap en lid van de redactie der Publications, hij verloor ook zijn baan. Bij raadsbesluit van 4 september 1866 werd de stadstekenschool opgeheven. De directeur Schaepkens kreeg eervol ontslag, maar werd niet aangesteld bij de nieuwe burger avondschool.¹²⁶

In de vacature van voorzitter werd eveneens op 18 september 1866 voorzien door de verkiezing van Habets, kapelaan te Berg. Hij werd met algemene stemmen gekozen. Iets minder neutraal zou men kunnen stellen, dat het vertrek van Schaepkens de weg had vrijgemaakt voor Habets. Habets was tijdens de bestuursvergadering van 18 september niet aanwezig. Hij ontving het bericht van zijn verkiezing van baron de Chestret en Bergers. In een brief van 24 september 1866 aan zijn vriend Bergers schreef hij zich zeer vereerd en geveleid te voelen. Hij huiverde er echter voor om de moeilijke taak van voorzitter aan te nemen. Tijd en bekwaamheid ontbraken hem. Hij wilde het voorzitterschap slechts aanvaarden onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat een van de heren uit de stad de lopende zaken in zijn plaats zou behartigen. Habets liet de keus aan Bergers, maar dacht zelf aan Roberti, het oudste bestuurslid. Zonder vice-president was Habets niet beschikbaar. "Ik kan mijn tijd, mijne functie en mijne gezondheid niet opofferen aan het over en weer lopen naar de stad". Habets eindigde zijn brief toch positief. "U nogmaals dankende voor uwe vriendschap en voor het mij steeds geschonken vertrouwen verklaar ik u bij deze gelegenheid dat ik alle moeite zal geven om de sociëteit zooveel te bevorderen als ik kan, en tevens de vriendschap en de eendragt onder de leden van het bestuur te handhaven. Ik zal steeds zorgen voor orde, vriendschap en eendragt. Uw zeer genegen vriend en dienaar Jos Habets".¹²⁷ De herhaalde belofte om vriendschap en eendracht te bewaren krijgt, gezien de voorafgaande periode, bijzondere betekenis.

De behandeling van de nieuwe statuten in 1867

Zoals beloofd in de algemene ledenvergadering van 20 augustus 1866 legde het bestuur precies een jaar later, tijdens de algemene ledenvergadering van 20 augustus 1867, de concept-statuten aan de dertig opgekomen leden voor. Na de openingstoespraak van de voorzitter, de goedkeuring van de notulen en het financieel verslag, stelde Habets de nieuwe statuten aan de orde. De heer Schreuder verklaarde zich tegen de onmiddellijke behande-

ling, omdat de leden niet in de gelegenheid waren geweest om van de tekst kennis te nemen. Hij deed het voorstel om een commissie uit de leden te benoemen, die de concept-statuten zou onderzoeken en van commentaar voorzien. Concept-statuten en wijzigingsvoorstellen zouden gedrukt moeten worden en aan de leden verzonden, zodat de statuten dan in een latere ledenvergadering in de eerste helft van december konden worden besproken.

Het bezwaar van Schreuder lijkt terecht en zijn suggestie redelijk. Vier jaren eerder, op 23 augustus 1863, was de behandeling van de statuten uitgesteld, omdat afgezien van het bestuur, geen van de leden de inhoud kende. De concept-statuten waren daarop eerst in druk onder de leden verspreid. Thans in 1867 werd Schreuders voorstel, dat ondersteund werd door Graven en Russel, door het bestuur bestreden. Schreuders voorstel zou hoge kosten veroorzaken. De voorzitter nodigde de vergadering uit zich vóór of tegen de onmiddellijke behandeling uit te spreken. 24 personen stemden vóór, 3 tegen, terwijl de heer Deney de vergadering verliet.

Bezwaren rezen tegen het nieuwe artikel 5, dat het bestuur om "gewigtige redenen, doch alleen na voorafgaande en tijdige waarschuwing" de bevoegdheid gaf een lid te royeren. Schreuder en Thiel wilden een nadere omschrijving van die "gewigte redenen". Het bestuur vond dat niet nodig. Artikel 8 bepaalde immers dat zo'n bestuursbesluit eenstemmig moest worden genomen, waardoor de kans op een willekeurige en lichtvaardige beslissing werd uitgesloten. Artikel 5 werd met 25 tegen 3 stemmen aangenomen, terwijl de heren (Emile) De Stuers, Van Sint Fijt, Schreuder, Guscens en Thiel zich van stemming onthielden, de laatste vier omdat zij geen kennis hadden kunnen nemen van de concept-statuten.

Artikel 6 schreef, zoals reeds in de statuten van 1863, voor dat de voorzitter uit en door de bestuursleden gekozen moest worden. Het artikel werd zonder beraadslaging aangenomen, maar Schreuder gaf in overweging om de voorzitter door de leden te laten kiezen. Hij was daarmee zijn tijd ver vooruit. Een dergelijke bepaling werd pas in het huishoudelijk reglement van 1922 opgenomen.¹²⁸ Artikel 7, dat de zittingsduur van de bestuursleden verdubbelde van drie tot zes jaar, stuitte, blijkens de notulen van de vergadering althans, niet op bezwaren. Belangrijke wijzigingen werden in de artikelen 10 en 12 aangebracht. In artikel 10 van de concept-statuten had het bestuur alleen vastgelegd dat de penningmeester tijdens de algemene vergadering verslag omtrent de financiën deed. Tijdens de vergadering werd nu een geheel nieuwe passus toegevoegd: De voorzitter benoemt een kascommissie die de rekening onderzoekt en verslag doet aan de vergadering. Deze kan de rekening in zijn geheel of post voor post goedkeuren. De notulen vermelden niet wat het bestuur van deze aanvulling vond en hoe de besluitvorming in dezen verliep. In feite was het het voorstel van Russel dat tijdens de algemene ledenvergadering van 1866 zoveel commotie veroorzaakte. Een jaar later kreeg het aldus een plaats in de statuten. In artikel 12 tenslotte

werd een wijziging aangebracht die de macht van de voorzitter beperkte. Was oorspronkelijk voorzien dat de stem van de voorzitter beslissend was, als tijdens de algemene vergadering de stemmen staakten, na amendering bepaalde artikel 12 dat in zo'n geval het voorstel geacht werd te zijn verworpen.

De voorzitter wilde de gehele gewijzigde statuten in stemming brengen, maar de heer Schreuder achtte het wenselijk dat het bestuur eerst zou trachten rechtspersoonlijkheid voor het Genootschap te verwerven, kennelijk rekening houdend met de mogelijkheid dat de statuten dan weer zouden moeten worden aangepast. Ook in dezen was Schreuder een vooruitziend man. Pas in het begin van de twintigste eeuw, in 1908, zou het Genootschap zorgen voor de erkenning als rechtspersoon.¹²⁹ De heer Marckx repliceerde dat de vergadering al aan het begin tot behandeling van de ontwerp-statuten had besloten en dus nu niet op dat besluit kon terugkomen. Toen de voorzitter de statuten in stemming bracht, verlieten, zoals eerder Deney, de heren Hillen, Janssen, Gusgens, Van Brussel en Russel de zaal. 23 aanwezigen stemden vóór, 2 stemden tegen, terwijl de heren Graven, Schreuder, Spronck, Thiel en Willems zich om de reeds genoemde reden van stemming onthielden.

De algemene ledenvergadering verliep aldus niet vlekkeloos. Ongeveer eenderde van de aanwezige leden was het niet eens met de behandeling van de statuten. Waar de *Courrier de la Meuse* slechts een kort bericht aan de ledenvergadering wijdde, ging *L'Ami du Limbourg* in twee artikelen op sarcastische toon uitgebreid op de gang van zaken in.¹³⁰ Het optreden van Habets werd gelaakt, omdat hij vooral de lofropet over zichzelf blies, zijn critici nauwelijks het woord gunde en de goedkeuring van de statuten erdoor joeg. Dankzij deze statuten had het bestuur nu de bevoegdheid om een lid te royeren, terwijl de zittingsduur van de bestuursleden verlengd was van drie naar zes jaar.

Het verloop van deze algemene ledenvergadering moet diverse leden tot het besluit hebben gebracht de vereniging te verlaten. Tot de eersten behoorden de oud-bestuursleden Maschek en Schaepkens. Schaepkens vroeg de voorwerpen terug die hij aan het Genootschap in bruikleen had gegeven. In 1868 volgden degenen die kritische geluiden tijdens de algemene ledenvergaderingen hadden laten horen: Russel, Schreuder, Spronck en Thiel.¹³¹

Schaepkens en Russel bleven op historisch terrein actief, maar buiten het Genootschap. Schaepkens publiceerde nog diverse historische wandelingen in het land van Luik, in Belgisch en Nederlands Limburg en te Maastricht, op groot formaat en voorzien van vele litho's.¹³² Russel liet in zijn drukkerij verschillende historische werken het licht zien, onder andere over het kapittel van Susteren, de bokkenrijders en Maastricht, en daarnaast nog historische toneelstukken.¹³³

Een rancuneuze Russel

Russel bedankte in 1868 als lid, maar hij had zich al in 1867 tegen het Genootschap gekeerd. Hij beschouwde het Genootschap als een politieke club, als het verlengstuk van de Pijlscoterie en zijn bestuurders als paladيين van Pijls. Naast de secretaris-penningmeester moest de ondervoorzitter Roberti het ontgelden. Roberti kende slechts één partij en die partij was Pijls. Telkens als zijn man van principes veranderde, kon deze er zeker van zijn dat Roberti hem onmiddellijk volgde.¹³⁴ Afgezien nog van hun politieke achtergrond vond L'Ami du Limbourg dat de bestuursleden Bergers, De Chestret, Roberti, Dumoulin en Eversen op oudheidkundig gebied nonvaleurs waren. Mensen als de archivaris Franquinet en Gordon, president van de arrondissementsrechtbank, of de oudheidkundigen Guillon en Gielen kregen daarentegen geen plaats in het bestuur, omdat zij niet naar de wens van Pijls zouden zijn.¹³⁵ En inderdaad, Bergers, Dumoulin en Roberti hebben nooit een bijdrage in de Publications of De Maasgouw gepubliceerd. Alleen Habets had in de ogen van L'Ami du Limbourg enige waarde, maar mocht hij zich terecht een oudheidkundige noemen? Habets was geen tekenaar en had geen studie van de grafische kunsten gemaakt. Hij was een letterkundige die de Publications vulde met bijdragen van twijfelachtig allooi.¹³⁶ De krant c.q. Russel trok in 1868 opgravingen van Habets in het belachelijke en laakte de onverschilligheid die het Genootschap ten aanzien van de afbraak van monumenten te Maastricht, zoals de Akerpoort, de Onze-Lieve-Vrouwepoort en de kruittoren te Wijck, aan de dag gelegd zou hebben.¹³⁷

Later moeten Habets en Russel weer nader tot elkaar zijn gekomen. Habets wijdde immers een "In memoriam" aan Russel in de Publications van 1888.¹³⁸ Ook zakelijk gezien verdween Russel niet helemaal uit het gezichtsveld. Het bestuur besloot in 1872 het boek van F. Bock en M. Willemsen over de schatkamers van de Sint-Servaaskerk en de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Maastricht onder de titel "Antiquités conservés dans les anciennes collégiales de S. Servais et de Notre Dame à Maestricht" als supplement van deel 9 van de Publications gratis onder de leden te verspreiden.¹³⁹ Het werk kwam tot stand met financiële steun van Petrus Regout. Een opdracht en zijn familiewapen werden vóór in het boek opgenomen. De druk werd verzorgd door Jos Russel.¹⁴⁰

CONCLUSIES

Vrijwel onmiddellijk na zijn ontstaan belandde het Genootschap in een korte fase die gekenmerkt werd door ledenvergaderingen met hevige, op de persoon gerichte discussies. De opstelling van Russel leidde ertoe dat de politieke Maastrichtse tegenstellingen in het Genootschap doordrongen. Zeer waarschijnlijk als gevolg van deze politieke omstandigheden werden

Russel in 1864 en Schaepkens in 1866 uit het bestuur gestemd. In drie jaren tijd verdwenen vier van de zeven oorspronkelijke bestuursleden. Slechts Bergers, Eversen en Habets bleven over. Een dergelijke snelle bestuurswisseling zou niet meer voorkomen. Een vergelijkbare situatie ontstond pas bijna honderd jaar later tijdens de crisis in 1963, toen het bestuur en bloc aftrad en slechts drie oude bestuursleden - Driessen, Van Hommerich en Wouters - in het nieuwe bestuur werden gekozen. Op een sfeer van ongenoegen wijst ook de omstandigheid dat de oud-bestuursleden Schaepkens, Maschek en Russel hun lidmaatschap opzegden. Naast hen verlieten degenen die openlijk kritiek hadden geuit op het bestuur, het Genootschap. Opvallend is het grote ledenverloop dat in de beginjaren te constateren is. Van de 220 personen die zich in 1863-1864 als lid aanmeldden, was tegen het einde van 1868 bijna de helft weer uit het ledenbestand verdwenen. Daar het Genootschap in 1868 191 leden telde, was het ledenverlies weliswaar door nieuwkomers grotendeels goedge maakt, maar kennelijk beantwoordde het Genootschap niet (meer) aan ieders verwachtingen. De onderlinge vetes, die de beginjaren van het Genootschap kenmerkten, hadden in de kleine wereld van de Limburgse "liefhebbers" de nodige slachtoffers gemaakt.

Het optreden van het bestuur, zeker bij de behandeling van de statuten in 1867, was nogal autocratisch. Al had Russel geen onbesproken gedrag, zijn opmerkingen over de controle op het financieel beheer, alsmede over de kwaliteit van sommige bestuursleden als geschiedbeoefenaars, waren terecht. Na 1867 kwam het Genootschap in rustig vaarwater. Van bloei kan echter nauwelijks gesproken worden. Met een teruglopend ledental en een dalende frequentie van algemene ledenvergaderingen geraakte het Genootschap in een malaise.

- Noten
- 1 Het woord "Limburgs" in de naam van de vereniging is geen bijvoeglijk naamwoord, maar de genitief van het zelfstandig naamwoord Limburg. Zie: P.J.H. Ubachs, *Kleio in de provincie*, in: PSHAL 125 (1989), 14 noot 2. Het is derhalve, normatief gezien, grammaticaal fout om vóór LGOG het lidwoord "het" te gebruiken. Aangezien echter weglating van het lidwoord naar hedendaags taalgebruik als gekunsteld wordt ervaren, is ervoor gekozen het lidwoord toe te voegen, zoals ook reeds Kessen (1939) en Linsen (1965) deden.
 - 2 A. Kessen, *Beknopt overzicht van de geschiedenis van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap*, in: PSHAL 75 (1939), 5-23.
 - 3 C.A.A. Linsen, *Het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap 1939-1964*, in: PSHAL 101 (1965), 17-27.
 - 4 P.A.M. Geurts en A.E.M. Janssen, *Ruim een eeuw geschiedbeoefening met betrekking tot de Nederlandse provincie Limburg. Enige historiografische aspecten*, in: PSHAL 125 (1989), 47-99.
 - 5 J. Tollebeek, *De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België*, in: J. Tollebeek, *De ijkmeesters. Opstellen over geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam 1994, 33-34; Dezelfde, *Thorbecke in kavels. De institutionele ontsluiting van historisch bronnenmateriaal in Nederland*, in: Tollebeek, *Ijkmeesters*, 39-40.
 - 6 M. Rasch, *Zur Entstehung von Geschichts- und Heimatvereinen in den preußischen Provinzen Rheinland und Westfalen zwischen Wiener Kongreß und Ende des Ersten Weltkriegs*, in: Zeitschrift des Geschichtsvereins Mülheim a.d. Ruhr 66 (1993), 333-334; G. Kunz, *Verortete Geschichte. Regionales Geschichtsbewußtsein in den deutschen Historischen Vereinen des 19. Jahrhunderts*, Göttingen 2000 (Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft 138), 31, 49-50. Zie ook: F.J. Hermans en L.H.M. Wessels, *Cultureel leven in de provincie. Het 'Gezelschap Puteanus' te Venlo, 1863-1888/90*, in: PSHAL 126 (1990), 121-123.
 - 7 Célébration du 75e anniversaire de la fondation de L' Institut Archéologique Liégeois, in: Bulletin de L' Institut Archéologique Liégeois 50 (1925), 5-69; F. Corthals, *L' Institut Archéologique Liégeois 1850-1950, une réelle modernité au XIXe siècle*, in: Bulletin de L'Institut Archéologique Liégeois 104 (1992), 5-180.
 - 8 A. Holthausen, *Geschichte des Historischen Vereins für Geldern und nächste Umgegend. Festschrift zum 50jährigen Bestehen des Vereins*, Geldern 1903.
 - 9 H. Baillien, *Het Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, zijn verleden, zijne werking*, in: Limburgs Haspengouw. Bundel studiën uitgegeven bij gelegenheid van de honderdste verjaring der stichting van het Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Tongeren, 1951, xiii-xl. De Franstalige naam van de vereniging werd in 1927 door een andere Nederlandstalige vervangen: Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap!
 - 10 M. Braubach, *Landesgeschichtliche Bestrebungen und historische Vereine im Rheinland. Überblick über ihre Entstehung und Entwicklung*, Düsseldorf 1954 (Veröffentlichungen des Historischen Vereins für den Niederrhein 8), 33-34; E. Hegel, *Von Joseph Hubert Mooren bis Max Braubach. Fünf Vorsitzende des Historischen Vereins für den Niederrhein und ihr Beitrag zur rheinischen Geschichte*, in: Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein 182 (1979), 9-23; N. Trippen, *Die Gründung des*

- Historischen Vereins für den Niederrhein in ihrem geschichtlichen Umfeld*, in: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein* 182 (1979), 24-45.
- 11 O. Moorman van Kappen, *Honderd jaar Gelre, Vereniging tot beoefening van Gelderse geschiedenis, oudheidkunde en recht*, in: F.W.F.J. Scholten e.a. (red.), *Honderd jaar Gelre, Vereniging tot beoefening van Gelderse geschiedenis, oudheidkunde en recht 1897-1997*, Hilversum 1997 (Werken Gelre 50), 11-49.
 - 12 I.M.H. Evers, *Op- en neergang van een geleerd genootschap te Maastricht. De Société des Amis des sciences, lettres et arts 1822 - ca. 1855*, in: PSHAL 127 (1991), 183-222; F.J.M. van de Ven, *125 jaar Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant 1837-1962*, in: *Varia Historica Brabantica I* (1962), 13-45; J. Sanders, *Inventaris van het archief van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant (het Noordbrabants Genootschap) 1836-1986*, 's-Hertogenbosch 1983.
 - 13 K. Pabst, *Deutsche Geschichtsvereine vor dem ersten Weltkrieg*, in: *Geschichtsvereine. Entwicklungslinien und Perspektiven lokaler und regionaler Geschichtsarbeit*, Bergisch Gladbach 1990 (Bensberger Protokolle 62), 22; Trippen, *Gründung*, 26-28; Kunz, *Verortete Geschichte*, 239-240.
 - 14 Kunz, *Verortete Geschichte*, 240. Zie ook: Trippen, *Gründung*, 26.
 - 15 G. Rooijackers, *De ideologie van het heem*, in: C. van der Bergh e.a. (red.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*, Amsterdam 1996, 18, 23; J. Daan, *Standaardtaal en dialecten: vrienden of vijanden?*, in: Bergh, *Constructie*, 68; J. van Oudheusden, *Brabantia Nostra: rooms en romantisch regionalisme, 1935-1951*, in: Bergh, *Constructie*, 123.
 - 16 Kunz, *Verortete Geschichte*, 24, 28, 58, 267-268, 273-274, 277, 326.
 - 17 P.J.A. Nissen, *De ontplooiing van het regionale zelfbewustzijn in de beide provincies Limburg na 1839*, in: *Eenheid en scheiding van de beide Limburgen. Verslagbundel van het op 26 mei 1989 te Alden Biesen gehouden congres ter gelegenheid van de herdenking 150 jaar beide Limburgen*, Leeuwarden-Maastricht 1989 (Maaslandse Monografieën 47), 183-195.
 - 18 Voorzover niet anders vermeld zijn de gegevens over dit genootschap ontleend aan Evers, *Op- en neergang*, 183-222. Niet benut werd: GA Maastricht, handschriftencollectie nr. 307, "mémoires et souvenirs" van F.J. Crahay (1793-1879), p. 192-199.
 - 19 Nationaal Archief 's-Gravenhage, archief ministerie Binnenlandse Zaken 1813-1864, inv.nr. 4129 (vriendelijke mededeling van F. Roebroeks).
 - 20 GA Maastricht, archieven Burgerlijke Instellingen van Weldadigheid, inv.nr. 788, p. 343-344.
 - 21 De mededelingen omtrent het verschijnen van dit Jaarboek in M.C.A. Kessels-van der Heijde, *Maastricht, Maestricht, Mestreech. De taalverhoudingen tussen Nederlands, Frans en Maastrichts in de negentiende eeuw*, Hilversum 2002 (Maaslandse Monografieën 65), 168 zijn onjuist. De bibliotheek van het Rijksarchief in Limburg bevat immers de complete jaargangen 1850, 1851 en 1852.
 - 22 RAL, Provinciaal archief (PA), inv.nrs. 3740, verbalen G.S. 12 augustus 1842 lit. E; 3750, verbalen G.S. 17 januari 1843 lit. D.
 - 23 RAL, PA, inv.nrs. 3440, verbalen G.S. 24 februari 1824 lit. S; 3441, verbalen G.S. 9 maart 1824 lit. P; GA Maastricht, archieven Burgerlijke Instellingen van Weldadigheid, inv.nr. 788, p. 343-344.

- 24 GA Maastricht, archieven Burgerlijke Instellingen van Weldadigheid, inv.nrs. 799, p. 517-518, 552-553; 1027 nr. 1130; 1050 (brieven van 26 oktober en 29 november 1854).
- 25 GA Maastricht, archief gemeentebestuur Maastricht I, inv.nr. 112, p. 63, 94, 101; archief Gemeentearchief, dossier 6.1 (vriendelijke mededeling van F. Roebroeks).
- 26 Limburger Koerier 21 augustus 1893 en 4 juli 1896 derde blad p. 3, k. 4; GA Maastricht, historisch-topografische atlas, inv.nr. 1576. Zie: W. Minis-van de Geyn, *Uit de wordings-geschiedenis van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg*, in: *Natuurhistorisch Maandblad* 49 (1960), 90.
- 27 Sanders, *Inventaris archief Provinciaal Genootschap*, 4-6.
- 28 Baillien, *Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap*, xviii-xxi; Dezelfde, *Systematische inhoudstafel op het Bulletin de la Société scientifique e littéraire du Limbourg*, Tongeren 1967, 3.
- 29 Zie diverse bijdragen in: *Antiquitates Trevirenses. Beiträge zur Geschichte der Trierer Altertumskunde und der Gesellschaft für nützliche Forschungen. Festschrift zur 200-Jahr-Feier der Gesellschaft für nützliche Forschungen zu Trier, Trier 2000* (Kurtrierisch Jahrbuch 40).
- 30 Evers, *Op- en neergang*, 216-220. De auteur nam evenwel niet de bestuurleden op zoals vermeld in het Jaarboek voor het hertogdom Limburg 1851, 237, en 1852, 242.
- 31 C. Leemans, *Romeinsche oudbeden te Maastricht*, Leiden 1843.
- 32 Vergelijk: G.B. Clemens, *Von der französischen Provinzialakademie zum deutschen Geschichtsverein. Die Gesellschaft für nützliche Forschungen im überregionalen Vergleich*, in: *Antiquitates Trevirenses*, 399.
- 33 A.H. Jenniskens, *G.L.D. Franquinet, eerste stadsarchivaris van Maastricht*, in: A.H. Jenniskens e.a. (red.), *Campus Liber. Bundel opstellen over de geschiedenis van Maastricht aangeboden aan mr.dr. H.H.E. Wouters, stadsarchivaris en -bibliothecaris 1947-1977, bij zijn zeventigste verjaardag, Maastricht 1982* (Werken LGOG 8), 466-482.
- 34 GA Maastricht, archief gemeentebestuur Maastricht I, inv.nr. 109, p. 456.
- 35 RAL, archief LGOG, inv.nr. 1596. Voorzover niet anders vermeld zijn de gegevens over dit genootschap aan dit inventarisnummer ontleend.
- 36 Jaarboek voor het hertogdom Limburg 1851, 237; 1852, 242; Kessen, *Beknopt overzicht*, 79.
- 37 *Journal du Limbourg (de Maestricht)* 5 november 1852, nr. 26, p. 3, k. 3.
- 38 Corthals, *L'Institut Archéologique Liégeois*, 12-13; Holthausen, *Geschichte*, 5, Braubach, *Landesgeschichtliche Bestrebungen*, 33-34.
- 39 RAL, archief LGOG, inv.nr. 1597.
- 40 Holthausen, *Geschichte*, 5-6.
- 41 Tollebeek, *Machinery*, 40; Pabst, *Deutsche Geschichtsvereine*, 23.
- 42 S. Vrielinck en R. van Eenoo, *IJveren voor geschiedenis. 150 jaar Genootschap voor geschiedenis 'Société d'Emulation' te Brugge*, Brugge 1989, 5, 7, 24-25.
- 43 Kunz, *Verortete Geschichte*, 58, 267-268, 277.
- 44 Linssen, *LGOG 1939-1964*, 19.
- 45 Zie over hem: J.J.F.W. van Agt, *Het huis van Charles Guillon te Roermond*, in: *Libellus festivus. Een bundel historische opstellen aangeboden aan Joseph H.F.H. Linssen bij gelegenheid van zijn 70te verjaardag op 6 november 1964, Roermond 1964*, 1-14; G. Venner,

- Het archief van de Munsterabdij te Roermond in de negentiende eeuw*, in: Nederlands Archievenblad 93 (1989), 66-68.
- 46 RAL, archief LGOG, inv.nr. 1597.
- 47 Zie bijvoorbeeld: RAL, archief LGOG, inv.nr. 1598.
- 48 (G. Franquinet), *Een brief over het gebruik der Nederlandsche taal in 1814*, in: De Maasgouw 3 (1881), 482. Kessels-van der Heijde, *Maastricht*, heeft geen gebruik gemaakt van het archief van het LGOG.
- 49 Evers, *Op- en neergang*, 209-210.
- 50 Losse exemplaren met de originele omslag van de eerste, derde en vierde aflevering van het eerste deel der Annales werden in 2002 door het Rijksarchief in Limburg overgenomen van het bureau LGOG en opgenomen in de bibliotheek onder nr. MA VC 332-333.
- 51 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 27, 86, 119.
- 52 J.W. Salie, *Le guide impartial du voyageur à Maestricht ou indicateur général de la ville et de ses habitants*, Maastricht 1855, 70, 218, 234. Zie over hem: J. Wieland, *Het onbeduidende leven van Jan Willem Salie, huisonderwijzer en letterkundige te Maastricht*, in: De Maasgouw 103 (1984), 191-198.
- 53 Courrier de la Meuse 8 november 1866, nr. 260, p. 1.
- 54 Staatsarchief Luik, archief familie De Crassier, inv.nr. 91. Het betreft: J. Russel, *Kroniek of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de heerlijkheid Born*, Maastricht 1862.
- 55 Zie: A.J. Flament, *Maastrichter en ander Limburgsche kranten in de stadsbibliotheek en op het Rijksarchief te Maastricht*, in: De Maasgouw 9 (1887), 168. Van den Hoeven vestigde zich blijkens het bevolkingsregister op 1 oktober 1862 vanuit 's-Hertogenbosch te Maastricht. Op 15 mei 1864 vertrok hij naar Amsterdam (vriendelijke mededeling van drs. E. Ramakers).
- 56 J. Blondin, *De stadsteekenschool van Maastricht van 1823 tot 1866*, in: PSHAL 67 (1931), 184-185; I.M.H. Evers, *Maastricht in de negentiende eeuw: aspecten van het kunstklimaat*, in: A. Himmelreich e.a., Théodore Schaepekens Maastricht 1810 - Sint-Joost-ten-Noode 1883, Maastricht 1990, 31-33.
- 57 RAL, archief LGOG, inv.nr. 26.
- 58 RAL, archief LGOG, inv.nr. 123.
- 59 M. Braubach, *Landesgeschichtliche Bestrebungen*, 33-34; Moorman van Kappen, *Honderd jaar Gelre*, 11-15.
- 60 *Autobiografie van Jos Habets*, in: De Maasgouw 101 (1982), 43.
- 61 A.J. Flament, *In memoriam Joannes Josephus Habets, Rijksarchivaris in Limburg*, in: PSHAL 30 (1893), 11-14.
- 62 RAL, archief LGOG, inv.nr. 152. J. Habets, *Nécrologie I. Egidius Slanghen*, in: PSHAL 20 (1883), 489 vermeldt dat Slanghen "een der medeoprichters" van het Genootschap was, maar later voor het lidmaatschap bedankte. Misschien was Slanghen aanwezig tijdens de vergadering van 21 juni 1863. In de ledenadministratie en onder de contributiebetalers komt hij evenwel niet voor.
- 63 P.F.H. Maschek, *Geschiedenis van het korps Nederlandsche mineurs en sappeurs van de vroegste dagen tot op den tegenwoordigen tijd 1852, Zaltbommel 1853*. Maschek vertrok in 1864 naar Utrecht. Hij overleed op 26 maart 1886 te Weert als gepensioneerd generaal-majoor.

- 64 Het enige bekend exemplaar van dit convocaat en de concept-statuten bevindt zich in RAL, PA, inv.nr. 520. Zie: J. Habets, *Nécrologie et biographie IV. Joseph Russel*, in: PSHAL 25 (1888), 439-441.
- 65 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 26, 102. Deze bepaling ten gunste van de gemeente Maastricht werd in de nieuwe statuten van 1867 niet overgenomen.
- 66 RAL, archief LGOG, inv.nr. 1317; Linssen, *LGOG 1939-1964*, 18-20.
- 67 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 123, 1114; RAL, PA, inv.nr. 9132. Het door Linssen, *LGOG 1939-1964*, 19 aangehaalde diploma voor Joseph Gielen te Maaseik van 5 december 1863 is in werkelijkheid de circulaire met het aanmeldingsformulier dat op 5 december door Gielen werd ingevuld en teruggestuurd.
- 68 Braubach, *Landesgeschichtliche Bestrebungen*, 39; G. Kunz, *Verortete Geschichte*, 243, 246.
- 69 Rasch, *Entstehung*, 340, 342; Braubach, *Landesgeschichtliche Bestrebungen*, 48-49.
- 70 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 105, 119.
- 71 RAL, archief LGOG, inv.nr. 1597; I.M.H. Evers, *Op- en neergang*, 216-220.
- 72 RAL, archief LGOG, inv.nr. 123.
- 73 RAL, PA, inv.nr. 520; Courrier de la Meuse 25-26 oktober 1863, nr. 248, p. 1; 18 december 1863, nr. 294, p. 1.
- 74 Courrier de la Meuse 18 september 1863, nr. 216, p. 1.
- 75 GA Maastricht, archief gemeentebestuur Maastricht I, inv.nrs. 120, p. 216; 121, p. 5; archief gemeentewerken, inv.nrs. 102, 103. Zie ook: PSHAL 1 (1864), 21.
- 76 GA Maastricht, archief gemeentewerken, inv.nr. 308.
- 77 Courrier de la Meuse 18 december 1863, nr. 294, p. 1.
- 78 RAL, collectie K.J.Th. Janssen de Limpens, inv.nr. 54.
- 79 G.M.I. Quadvlieg, *Negentiende-eeuwse Maastrichtse muziekmeesters*, in: De Maasgouw 89 (1970), 56-57; Dezelfde, *Het concertleven te Maastricht in de 19de eeuw*, in: De Maasgouw 97 (1978), 87-89.
- 80 Courrier de la Meuse 27-28 december 1863, nr. 301, p. 1.
- 81 Mogelijk betreft het enige grote schilderijen die in het Rijksarchief in Limburg hangen. Zie: I.M.H. Evers, *Bloemen, vruchten en putti in een kerk? De acht stillevens van het Rijksarchief*, in: R. de la Haye e.a. (red.), *Achter de Minderbroeders. Opstellen over bijzondere stukken en voorwerpen van het Rijksarchief in Limburg*, Maastricht 1996 (Publicaties Rijksarchief Limburg 4), 95-112.
- 82 Courrier de la Meuse 7 januari 1864, nr. 5, p. 2.
- 83 Pabst, *Deutsche Geschichtsvereine*, 20; Kunz, *Verortete Geschichte*, 273-274.
- 84 GA Venlo, archief Genootschap Limburg, inv.nr. 6a; Limburgs Jaarboek 22 (1916), 117. Hoezeer de tijden veranderd waren, blijkt uit de bestuursvergadering van 23 november 1953, toen een schriftelijk voorstel van de weleerwaarde heer Miedema om een cyclus van uitvoeringen van oude kamermuziek te verzorgen, voorlopig in beraad werd gehouden. "Daar dergelijke muziekavonden slechts indirect op onze weg liggen, mogen zij niet bij de algemene ledenvergaderingen aansluiten en het Genootschap niet voor kosten plaatsen" (RAL, archief LGOG, inv.nr. 29, p. 236).
- 85 Moorman van Kappen, *Honderd jaar Gelre*, 19.
- 86 RAL, archief LGOG, inv.nr. 28, p. 37-38, 74.
- 87 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 102, 123.

- 88 RAL, PA, inv.nr. 520.
- 89 Corthals, *L'Institut Archéologique Liégeois*, 71-99; Baillien, *Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap*, xviii, xxii, xxiv. Zie voor de ontwikkelingen ten aanzien van het uitgeven van publicaties, het oudheidkundig onderzoek en het beheer van het museum: G.H.A. Venner, *Inventaris van het archief van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap 1863-1965*, Maastricht 2003, 18-77.
- 90 Braubach, *Landesgeschichtliche Bestrebungen*, 33.
- 91 Pabst, *Deutsche Geschichtsvereine*, 18, 20, 23-24. Vergelijk: Corthals, *L'Institut Archéologique Liégeois*, 75.
- 92 L'histoire du Limbourg d'abord, si riche, si noble dans le passé, les anciens monuments d'art qui décorent son sol, la beauté de ses sites, son ancienne littérature, ses hommes illustres dans les arts de la paix et de la guerre ne sont assez pas connus, ni assez appréciés, et demandent toujours plus de lumière, plus de publicité et le juste tribut de considération et de reconnaissance qui leur est dû.
- Un appel a été fait à tous les Limbourgeois aimant le sol natal et fiers de son passé, et il a été entendu par un grand nombre d'intelligences d'élite et de coeurs bien pensants, aimant le progrès et surtout celui des idées généreuses. Non seulement dans notre duché proprement dit, notre appel, Messieurs, a eu de l'écho; mais nos frères de la province belge ont généreusement répondu en s'associant à l'oeuvre commune, entreprise pour illustrer la patrie dont les fastes glorieux méritent d'être connus.
- Cette société, Messieurs, qui vous avez créée, cette oeuvre d'intelligence et de patriotisme, à laquelle vous vous êtes associés, portera des fruits qui vous feront honneur; le travaux que vous accomplirez, les actes que vous poserez dans les sciences, les arts et les lettres, mettront en lumière les belles rives de la Meuse, le riche paysage historié par les anciens châteaux et les ruines pittoresques qui s'y mirent, et que l'immortel van Eyk, notre compatriote, a peints avec tant de talent. Nous recueillerons avec votre aide et votre concours tous les documents qui peuvent élucider et illustrer les grands faits posés par nos ancêtres, tous ce qui peut contribuer à compléter l'histoire de la paix et de la guerre, tout ce qui peut mettre au grand jour les monuments, oeuvres d'artistes, ou faire connaître les moeurs, les usages, les costumes et autres particularités de nos aïeux, tout ce qui peint ou refait les meubles, les ustensiles, les habitations, les armes, etc. d'époques antérieures, afin d'enrichir par ces données le grand musée universel de la science de l'antiquité (Publications 1 (1864), 4-5).
- 93 Habets zienswijze was niet nieuw. Franquinet sprak op 4 november 1852 in gelijke bewoordingen: "... elle (l'histoire) a besoin de l'aide de sa soeur et alliée, l'archéologie. Sans elle l'histoire ne fera que raconter, que dessiner, crayonner le mouvement; elle ne nous fera pas assister à la vie intime qui animait l'humanité, voir les ressorts secrets qui poussaient sa marche, sentir les instincts divers qui dirigeaient ses actions. L'archéologie fait pour la science historique ce que la géologie et la paléontologie ont fait pour la science naturelle ...". (RAL, archief LGOG, inv.nr. 1596).
- 94 J. Tollebeek, *Geschiedenis en oudheidkunde in de negentiende eeuw. De messenger des sciences historiques 1823-1896*, in: Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden 113 (1998), 51-52.
- 95 PSHAL 1 (1864), 3-18.

- 96 Tollebeek, *Thorbecke in kavels*, 40-41.
- 97 Rooijakkers, *Ideologie van het heem*, 18, 23; Van Oudheusden, *Brabantia Nostra*, 123.
- 98 Kunz, *Verortete Geschichte*, 24, 28, 277.
- 99 RAL, PA, inv.nr. 520.
- 100 RAL, archief LGOG, inv.nr. 27 (bestuursvergadering 13 maart 1864); Koninklijk Huisarchief 's-Gravenhage, secretariaatsarchief Willem III A45-XIVc-53.
- 101 RAL, PA, inv.nr. 522.
- 102 Zie: Pabst, *Deutsche Geschichtsvereine*, 17-18; RAL, PA, inv.nr. 522.
- 103 RAL, PA, inv.nr. 521; Courrier de la Meuse 28 februari-1 maart 1865, nr. 50, p. 2.
- 104 RAL, archief LGOG, inv.nr. 27 (bestuursvergaderingen 31 oktober 1864, 13 februari 1865); PSHAL 2 (1865), 278-280. Zie: Kunz, *Verortete Geschichte*, 64.
- 105 In de Publications werden tot ongeveer 1920 zo'n 25 artikelen opgenomen betreffende plaatsen in Belgisch-Limburg.
- 106 K.H. Schneider, *Geschichtsvereine und ihre Geschichtslandschaften. Räumliche Organisation und regionale Probleme*, in: *Geschichtsvereine. Entwicklungslinien und Perspektiven lokaler und regionaler Geschichtsarbeit*, Bergisch Gladbach 1990 (Bensberger Protokolle 62), 58, 60, 63; Kunz, *Verortete Geschichte*, 45.
- 107 K. Schiphake (ed.), *Tunesien. Geschichte-Kultur-Religion-Staat-Gesellschaft-Bildungswesen-Politik-Wirtschaft*, Stuttgart 1984, 142.
- 108 Courrier de la Meuse 18 december 1863, nr. 294, p. 1.
- 109 RAL, PA, inv.nr. 521; Courrier de la Meuse 29 januari 1864, nr. 24, p. 2; 23 november 1865, nr. 272, p. 1.
- 110 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 142, 143.
- 111 A.J.F. Maenen, *Petrus Regout 1801-1878. Een bijdrage tot de sociaal-economische geschiedenis van Maastricht*, Nijmegen 1959, 96-110. Zie ook: M.K.J. Smeets, 'Maestrichtois tremblez tous...nous vous gouvernons'. W.H. Pijs en de gemeenteraadsverkiezingen te Maastricht in 1855, in: Jenniskens, *Campus liber*, 414-428.
- 112 Maenen, *Petrus Regout*, 106.
- 113 Staatsarchief Luik, archief familie De Crassier, inv.nr. 94. Deze brief van 26 oktober 1868 was verscheurd, maar toch bewaard, zodat in de studiezaal de stukjes weer aan elkaar konden worden gepast.
- 114 Courrier de la Meuse 29 januari 1864, nr. 24, p. 2.
- 115 Een voorbeeld, Courrier de la Meuse 27 maart 1866, nr. 72, p. 1: "Jos Russel: Cet homme dont les antécédents sont connus dans tout Maestricht et dans plus d'une commune du duché et que nous avons appris connaître nous mêmes, lorsqu'il était employé au bureau de notre feuille, remplit depuis deux ans la triste tâche d'écrire et d'imprimer pour compte de M.M. P. Regout et Edm. van Wintershoven les infâmes libelles, qui paraissent depuis ce temps à Maestricht contre les personnes les plus honorables".
- 116 *La Société d'Archéologie du Limbourg*, in: *L'Ami des Intérêts Limbourgeois* 11 augustus 1864. Een afschrift van de hand van Bergers bevindt zich in RAL, archief LGOG, inv.nr. 152. Ten onrechte meende Kessen, *Beknopt overzicht*, 11-12 dat het een niet ondertekende brief, waarschijnlijk van Jos Russel, betrof. Zie ook: J. Russel, *De Limburgsche coterie. Bijdrage tot de geschiedenis der politieke moraliteit in onze dagen. Een hartelijk woord aan de Maastrichtenaren*, Maastricht 1866; *L'Ami du Limbourg* 3 november 1866, nr. 392.

- 117 GA Maastricht, archief gemeentebestuur Maastricht I, inv.nr. 121, p. 16, 83.
- 118 Vergelijk: H. Verhage, *Katholieken, kerk en wereld. Roermond en Helmond in de lange negentiende eeuw*, Hilversum 2003 (Maaslandse Monografieën 66), 81-85.
- 119 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 27, 134.
- 120 RAL, archief LGOG, inv.nr. 27. Een kort verslag van de vergadering verscheen in *Courrier de la Meuse* 19 augustus 1865, nr. 192, p. 1.
- 121 *L'Ami du Limbourg* 11 augustus 1866, nr. 356; 25 augustus 1866, nr. 362.
- 122 *Courrier de la Meuse* 12 september 1866, nr. 212, p. 2, licht gecorrigeerd 18 september 1866, nr. 217, p. 1.
- 123 Zie bijvoorbeeld: J. Habets, *Cronijkje van het hertogdom Limburg*, in: *De Maasgouw* 94 (1975), 203-204.
- 124 C. Bloemen, *De wordingsgeschiedenis van het Rijksarchief in Limburg*, Maastricht 1966, 118-134.
- 125 De voornamen van Marckx waren Maria Samuel Franciscus Wilhelmus. Het hanteren van de gefingeerde joodse voornaam moest kennelijk het gewiekste karakter van Marckx onderstrepen. Uitingen van een zeker antisemitisme treft men ook later tegen het einde van de negentiende eeuw aan in de *Limburger Koerier* en virulent in de onder hoofdredactie van Jos Russel uitgegeven *Katholieke Kronyk*, nr. 28 (15 februari 1885), 229-234. Marckx was kennelijk vaker het mikpunt. Zie: *Courrier de la Meuse* 21 november 1866, nr. 271, p. 1.
- 126 I.M.H. Evers, *Maastricht in de negentiende eeuw*, 33.
- 127 RAL, archief LGOG, inv.nr. 152.
- 128 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 108; 28, p. 240.
- 129 RAL, archief LGOG, inv.nr. 116.
- 130 *Courrier de la Meuse* 21 augustus 1867, nr. 192, p. 1; *L'Ami du Limbourg* 22 augustus 1867, nr. 516, p. 1; 29 augustus 1867, nr. 519, p. 1.
- 131 RAL, archief LGOG, inv.nr. 26 (bestuursvergaderingen 6 december 1867, 1 mei 1868, 23 oktober 1868 en 27 november 1868).
- 132 A. Schaepkens, *Dessins et notes pris dans le pays de Liège du temps passé*, Brussel-Luik-Maastricht 1883, 1888, 2 delen; Dezelfde, *Maastricht-forteresse, la ville, ses environs et la montagne Saint Pierre*, Maastricht-Brussel 1893.
- 133 J. Habets, *Nécrologie et biographie IV. Joseph Russel*, in: *PSHAL* 25 (1888), 440.
- 134 *L'Ami du Limbourg* 8 augustus 1867, nr. 510, p. 1; 22 augustus 1867, nr. 516, p. 1; 29 augustus 1867, nr. 519, p. 1; 28 september 1867, nr. 532, p. 1; 12 oktober 1867, nr. 543, p. 1; 1 november 1868, nr. 863, p. 1.
- 135 *L'Ami du Limbourg* 29 augustus 1867, nr. 519, p. 1; 1 november 1868, nr. 863, p. 1.
- 136 *L'Ami du Limbourg* 11 juni 1868, nr. 743, p.1; 29 augustus 1867, nr. 519, p. 1. Aan deze laatste ontlene wij het sarcastische citaat: "... publiez vos mémoires et le public ne sera pas fatigué des sujets variés que vous traiterez: il lira à la première page: notice de M. Habets, à la seconde la même chose et ainsi de suite jusqu'à la dernière, toujours et toujours M. Habets".
- 137 *L'Ami de Limbourg* 11 juni 1868, nr. 743, p. 1; 14 juni 1868, nr. 746, p. 1; 25 juni 1868, nr. 755, p. 1; 2 juli 1868, nr. 761, p. 1; 1 november 1868, nr. 863, p.1; 14 november 1868, nr. 874, p. 1; 18 november 1868, nr. 877, p. 1. Zie: RAL, archief LGOG, inv.nr. 319.

- 138 J. Habets, *Nécrologie et biographie IV*, 439-441.
- 139 RAL, archief LGOG, inv.nrs. 26 (bestuursvergaderingen 27 juni 1871, 16 april 1872, 1 mei 1873), 1180.
- 140 De bibliotheek van het Rijksarchief in Limburg bevat onder nr. MA EA O76 een exemplaar, afkomstig het familiearchief Van den Bergh, dat blijkt de rug inderdaad deel uitmaakte van de serie Publications.